הרבנות בקיבוץ

הרב בקיבוץ — הרב מאיר שלזינגר
להיות רב בקיבוץ — הרב שלמה אבינר
רבנות בקיבוץ — ד"ר ידידיה כהן
בתוככי אחים שבשדות — הרב רפאל אויערבך
מעמד הרב או מעמד הישוב? — הרב שלמה אבינר

הרב מאיר שלזינגר

הרב בקיבוץ*

הצגת נושא "הרב בקיבוץ" פירושה, פתרון הבעיה של מוסד הרבנות ושל הרב כאיש, בתוך קהילה הבנויה בצורה המיוחדת הזאת של קיבוץ. מובן שבקיבוץ אין "חצר" של רב, בכל הצורות והסגנונות שחצרות כאלה קיימות. אני מבקש שהמלה "חצר" לא תשאיר משקע מסוים — בין אם היא בליטא, בין בהונגריה, בין בקהילות חסידיות — כל ה"חצרות" שבכל הצורות האלה אין להן שום הקבלה בקיבוץ. כלומר, אינני רואה במשטר החיים הקיבוצי כיום מקום ומסגרת לאיזו שהיא "חצר" באיזה שהוא נוסח. מעמדו, תפקידו והוראתו של הרב יונקים, איפוא, מפעולתו המעשית, האישית — מה שיש לו להציע, ורק מה שיש לו להציע — ובתוקף סמכותו ההלכתית.

הבעת דעה — ודעה פרטית

וכאן אני רוצה להקדים קצת את המאוחר. נדמה לי שבקהילה קיבוצית, על כל פנים לפי הקיבוצים שקיימים כיום, צריכה להיות לרב הבחנה ברורה ביותר בין פסיקה הלכתית, לבין כל החלטה — ואפילו השפעה — שאיננה בנויה על יסודות הפסיקה ההלכתית. אחרת, חושב אני, שאיננו יכול להצליח. בכל השנים שאני רב, ניסיתי ומנסה אני להבהיר באופן חד־משמעי, אם דברים מסויימים הם פסק הלכתי או לא. ולא תמיד זה קל, מכיוון שתחומים אלה בכל זאת לא תמיד ברורים כל כך. אבל יש לעמוד על כך בכל תוקף, מכיוון שאם אין "חצר" — צריכה הסמכות להיות ברורה. והסמכות ברורה רק אם אתה באמת מקפיד בכל כוחך, לא להשתמש בה בשום פנים ואופן מחוץ לגבולות הסמכות. וכדי להפעיל את הסמכות באופן ברור עליך באמת להשתמש בה אך ורק אז. ועל כן, אף על פי שזאת צריכה להיות בעצם הנחייה כללית, שאדם ידע להבחין בין דברים הנאמרים

* הרצאה אשר ניתנה בקבוצת שעלבים בשנת תשכ"ז, במלאות עשור לרבנותו של הרב שליט"א בקבוצה. — הערת העורך.

כפסיקה הלכתית, לדברים שאינם נאמרים כפסק הלכה ברור — ואין אני רוצה להיכנס עכשיו לבעיות שטשטוש התחומים הזה גורם וגרם בישוב, גם בארץ — אבל במקרה של רב בקיבוץ, הצורך הזה הוא חיוני, מפאת הסיבה הזאת.

הדיסטנץ וחברות בקבוץ

ובאשר למעמדו, מה שמעבר לסמכות ההלכתית, כאן הבעיה תלויה באישיותו של כל אחד ואחד. השפעה שנוצרת ע"י קרבה הדדית, ע"י ידידות במובן הרחב של המלה, וגם המצומצם כמובן — ההשפעה הזאת יוצרת בעיה של דיסטנץ, אם רוצים וחושבים שצריך לשמור על הדבר הזה.

זהו מאבק מסויים, אשר רק גדולי עולם יכולים לעמוד בו בקלות. אסביר את כוונתי: בדרך כלל אומרים חז"ל: "אכל ושתה עמו — נעשה ככלי חרס" (עפ"י סנהדרין נב:). ככל שאדם מתקרב יותר, ורואה את האדם שהוא ראה אותו בשעות גדולות, גם בחיי יום־יום, בדברים שכל אדם זקוק להם וחי אותם — פוחתת הרגשת הכבוד, אפילו האמיתי, לא המזוייף, וקבלת המרות מתמעטת. זה טבע הדברים. אפילו כלפי מעלה אמרו חז"ל, שאין הירא בועט (ירושלמי ברכות ד'), קל וחומר כלפי בני אדם. חוץ מאשר גדולי עולם ממש, שככל שמתקרבים אליהם יותר — מתפעלים יותר מעוצם גדולתם, אבל באנשים שאינם מגיעים לדרגה זאת, ובוודאי באנשים הרחוקים מדרגה זאת, נוצרת אותה הבעיה של קרבה מרובה שעשויה להביא, לא חוסר כבוד חיצוני, זה דבר בכלל לא כל כך חשוב, בעיני, על כל פנים — אלא חוסר קבלת מרות.

אסביר את הדבר בדוגמה: הרב צריך לדבר אל אנשים ברגעים גדולים בחייהם, ולנסות לתפוס אותם הרגעים. הן בדברים ציבוריים, כגון לפני נעילה או אחרי "כל נדרי" או במקרים כאלה, והן ביום חופתו של אדם והחיים האישיים שלו. כמובן יש השפעה גדולה גם לדימוי של האישיות ברגעים אלה ובזמנים אלה, ואם יש "אכל ושתה אתו" — ויש דבר כזה בקיבוץ בדרך כלל — עשוי הדבר ליצור בעייה. אני יודע שבציבור נפוצה דעה הפוכה: חבר של כולם — יש לו השפעה הכי טובה. נכון, ישנם דברים שאם אתה חבר של כולם יש לך השפעה יותר טובה מאשר אחרת. אתה בוודאי חש בהרבה דברים, שאילו לא היית חבר של כולם לא היית חש בהם. אבל מאידך ישנה השפעה, שהיא נובעת בכל זאת מאיזה שהוא מעמד — אינני אומר שהוא רצוי, לי הוא למשל לא רצוי, לא במקרה אני רב בקיבוץ, כנראה — אבל ישנה השפעה שהיא תוצאה של מעמד מסויים, וכאן צריך לבחור בין שני הדברים. זאת היא הבעייתיות של רב בקיבוץ, בבחינה זאת.

אתן דוגמה נוספת: שואפים שרב הקיבוץ יכיר את היקף החיים כולם, והוא

ה, ואני חושב שגם במשקים אחרים
י הרבה זמן, ובודאי לא ביחס
כך הרבה יכולתי להרשות לעצמי
שאהיה חלק מן החברה — הרבנות
וקים הצבוריים הלא־לימודיים, שלא
וקים חברתיים שהרבנים בערים כמעט אין
ן קיימת גם אצלנו. כשמצטרפת לכך השאלה
א טובה לכשעצמה, היא בריאה מאד, מבחינה
צב, שהשפעתו של הרב בקיבוץ תהיה בדרך של רב

ת רק את כיוון
נת כניסתו של
ריע בדברים.
ולא כדאי
כי תפקידי

ם נמנע
דברים
לכה:

הקיבוצי

צה לומר את דעתי בנוגע לסדר הפעילות מבחינת המיסוד — במוסדות החברה. ישנם בקיבוצים ועדות לחיי החברה: ועדות חינוך, ברה, חברים ועוד. האם הוא צריך להיות חבר בועדות האלה, מנהיג האלה, או לא? אני נוקט בדרך זאת: אינני יושב ראש בשום ועדה, אך אני בחלק נכבד מהן. אם תשאלו, האם זה נובע מבחירה אישית או בתוקף תפקיד? בבחירה אישית, בדרך כלל, אבל הבחירה האישית היא בדרך כלל בועדות אלה בתוקף התפקיד. חוץ מועדה אחת, שאני חבר סתם בה, זאת היא ועדת מינויים. אבל זה, כנראה, בגלל שברור שאני לא אתמנה — לא למרכז משק ולא לגזבר. אבל ברור הוא, שזה בתוקף תפקיד. וחוץ מועדה אחת, שאני מקפיד לא להיות חבר בה, מפני שאני עובד אתה הרבה מאד, זאת היא ועדת יחסי אנוש, בין אדם לחברו. בועדה הזאת איני חבר, אע"פ שאני קשור אליה כמעט בעבודה יומיומית. הסיבה היא פשוטה: אי אפשר שהרב יהיה תגר ביחסי אנוש. אם הוא יהיה חגר ביחסי אנוש זה צריך להיות רק במעמדו הרבני. יש גם בקיבוצים ריב בין אדם לחברו. וישנו ריב בין האדם למוסדות, חילוקי דעות, חילוקי דברים. הרב צריך להיות מחוץ למסגרת המוסדית הזאת, לגמרי בחוץ. ישנה בעיה עם חבר — אני יכול לשבת עמו ואני עושה זאת יום יום. עם אותה ועדה, מתייעץ אני איך להסדיר את הדבר. אבל הוא יכול לבוא אלי, כי אני איננו חבר באף מוסד בשטח זה. ברגע שהרב יהיה חבר המוסדות הללו, אני חושב שהשפעתו הרבנית תתחסל. לכן באותן ועדות שנוגעות ליחסי אנוש, איננו חבר בכלל, למרות שיש לי הרבה קשר איתן.

בועדות שקובעות את הכיוון הרוחני של הקיבוץ, אולי יכולתי להיות יושב ראש,

אבל אני חושב שהדבר לא רצוי. למשל, ועדת חנוך אינה קובע
ביה"ס. היא קובעת כל כך הרבה בחייו האישיים של כל חבר, מבח
הקיבוץ לחיי החבר, עד שראיתי סכנה לאותה יכולת של רבנות להכ
הרבה פעמים צריכים לפשר בין הצדדים ולהכריע בין הדברים,
שהדברים ינוהלו על־ידי. משום כך גם אינני חבר המזכירות. כל זה לג
במוסדות.

וישנה גם בעיה של הבעת דעה — אני רוצה לומר ברור: הרבה פעמ
אני מלהביע דעה באספת חברים, למרות שאני חבר, ואני עוסק בכל ה
כחבר, מכיוון שישנם חברים שבטוחים שאם הרב אומר משהו — זה פסק ה

עוד דבר אחד הוא — היקף השאלות. כשהוכתרתי לרב בשעלבים, אמר
הרצוג ז"ל שני דברים: הראשון, שהוא חושב שיהיו לי הרבה מאד שאלות, בלי
יחס לרוב הרבנים. שאלו אותו: מדוע הרבה מאד שאלות? כמה "בעלי בתים" יש
כבר בשעלבים... ואמר: השאלות אינן נמדדות במספרן אלא בהיקפן. אלף פעמים
שאלה על תרנגולת — זאת שאלה אחת שנשאלת אלף פעמים. ואילו היקף
השאלות קובע את מספרן. אז לא הבנתי מה שאמר הרב הרצוג והיום אני מבין,
והדבר יוסבר אח"כ. והדבר השני, טען הרב הרצוג, שגודל הקהילה אינו נמדד
במספר בעלי הבתים אלא במספר המצייתים.

הרבנות חיונית לדמות קהילה קיבוצית

הקיבוצים הדתיים בארץ מתיימרים להיות קהילות, אשר עוסקות בשאלו
המקיפות את כל שטחי החיים. הקיבוצים הדתיים רוצים להיות קהילות שבהן
שאלות החברה הן שאלות תורה ביסודו של דבר. הוא הדין בחינוך, בתרבות, ובכל
נושא. הקיבוצים הדתיים חושבים להיות קהילה אשר בה גם החיים הפרטיים של
הפרטים מתנהגים לפי ההלכה. מכאן היקף השאלות הגדול ביותר — מפני שהוא
מקיף את כל החיים; היקף הצייתנים הגדול ביותר — משום שהוא מקיף את כל
הקהילה. זהו המצב האידיאלי, שצריך להיות ברבנות, ואשר אותו רוצים הקיבוצים
הדתיים להשיג.

וכאן אני רוצה לדבר על המסקנה הנובעת מזה. אם אנחנו — הקיבוצים
הדתיים — טוענים שהקהילה שלנו היא קהילה אשר בה אפשר להגיע לשלימות
יחסית, ביצירה של קהילה דתית יהודית בא"י, עלינו לבדוק אם הרב כרב הוא נטע
זר או נטע טבעי בתוכם, ואם הרבנות כמוסד קיימת במיסוד הקיבוצי. בזה אני
רוצה להגיד את מסקנתי מהדברים האלה. אני רב בשעלבים כבר יותר מעשר

שנים. ישנה אפשרות לרב בקיבוץ, כדבר טבעי, חי ומתפתח בתוכו. ישנה אפשרות לרבנות — מוסד קיים ומתפקד, והקיבוצים הדתיים צריכים להכיר בדבר הזה.

בשיחותי בקיבוצים דתיים, שלצערי אין להם רב, אני מסביר את הדבר הזה, ואני רוצה להדגיש אותו מעל במה זאת, למרות שאולי לא כל כך נעים. אי־אפשר להתיימר להיות חברה יהודית דתית, כפי שהקיבוצים הדתיים מתיימרים להיות ויכולים להיות, אם הרב כרב, והרבנות כמוסד לא יוכלו להתקיים בתוכה. ומכיון ש"המקרה לא יתמיד" — אם בכל כך הרבה קיבוצים דתיים אין רבנים, יש לבדוק אם באמת לא נמצא רב מתאים, או אם המיסוד והבנין הפנימי של החברה הוא כזה שאינו מאפשר מקום לרב ולמוסד הרבנות. ועל כך יש לתת תשובה בלתי משוחדת. הדברים צריכים להיאמר ברורות, מפני שאי־אפשר אחרת. ישנו בקיבוץ אותו שיוויון מופגן, גדול, שכל אחד מכריע על הדברים, אם לא שהוא מחונך מעצמו לא להחליט עליהם; והרבנות כמוסד היא בעיה, משום שזהו מוסד אוטוריטטי, וכמו כן הרב כרב הוא בעיה, מכיון שהוא קובע, לפחות במה שהוא מחליט שהוא קובע, הוא קובע. ואם הקיבוץ כקיבוץ אינו מוכן לאיש כקובע ולמוסד כקובע, אין החברה הזאת יכולה להיות חברה דתית יהודית.

הייתי בקיבוצי "השומר הצעיר" לא פעם, ותמיד נשאלתי שאלה זאת: איך קיימת הרבנות בתוך הקיבוצים שלכם? הרי זה סותר את כל הדימוקרטיה של הקיבוצים שלנו! הסברתי להם את הדבר, שזה סותר לכאורה עוד כמה מוסכמות בחיי הפרט גם אצל אנשים עירוניים. אך כשיקבלו את תפקידיו של הרב ושל ההלכה בכלל בחיי אדם בישראל באשר הוא שם — יקבלו את מקומו של הרב גם בקיבוץ. זה פשוט, זו לא בעיה. הבעיה היא אם מוכנים לקבל את סמכותו. צריך להסביר לקיבוצים מבחוץ וגם לאנשים מבפנים כי את הגלולה הזאת צריך לבלוע, ולא כגלולה אלא כזרע, כדבר מפרה ולא כגלולה לתרופה. כך צריך לקבל את הרב והרבנות.

מנהג — מהו?

חז"ל אומרים: "פוק חזי מאי עמא דבר" (ברכות מה.). מקובל כי מנהג של ישראל יש לו מקור, יש בו קדושה. הרא"ש בסוכה אומר: מנהג שוטים אינו מנהג. מתי זה מנהג ישראל ומתי זה מנהג שוטים? מתי דבר נחשב מנהג — מנהגי ישראל נתקבלו בכל מקום לפי שהיו תמיד גדולי תורה בישראל, שראו, עודדו, הסכימו או הסכימו מאונס — והדבר התקיים. אם כן, לא ציבור האנשים בלבד קבע את המנהג, אלא שהיו בעלי תורה ובעלי תריסין, שהם אישרוהו, בדרגה כל שהיא של אישור. לפיכך אם נוהגים מנהג בהונגריה, נוהגים ככה בליטא, או

נוהגים ככה בגרמניה — יש לנוהגים על מה לסמוך. אך אם ילכו עשרה אנשים לסהרה ויקימו שם ישוב וינהיגו שם מנהג 50 שנה, מזה לא יהיה מנהג. מנהג לא נתקבל בגלל שנוהגים ככה, אלא בגלל שמישהו הנהיג כך, זה עושה מנהג.

אם הולכים אנשים צעירים ומקימים ישוב חדש, מתחילים לעשות מנהגים ואין שם מישהו שקובע. ואני אומר זאת — "על גבי חרשו חורשים", אני מרגיש את העבודה הזאת אצלי. אם אינך עומד שם ורואה מה נוהגים, ואומר כן או לא, אח"כ יבואו ויגידו: מנהג... מה המשקל של המנהג הזה? החברים הם מצויינים, אבל עדיין אין למה שהם מנהיגים כל תוקף של מנהג! איני בא לקפח זכותם של החברים באיזה שהוא מקום חדש שמוקם בא"י — תבוא עליהם ברכה, וירבו כמותם. אבל עדיין מה שהם עושים אינו מנהג. מנהג — יש מישהו שהנהיג אותו. עוד היום אני נפגש בשעלבים בדברים שעושים ואף אחד לא הנהיג אותם מעולם.

המטבח בשעלבים אינו כמו המטבח של אף אחת מהאמהות של החברות של שעלבים. סתם אשה יודעת איך לנהוג במטבח בשבת, מפני שראתה איך האמא שלה נהגה. אבל אני יכול להביא דוגמאות של מלאכות דאורייתא בשבת, שאפשר להיכשל בהן בכל קיבוץ או בכל מטבח ציבורי גדול בהיקף זה, אע"פ שכולן תהיינה כשרות ביותר ותעשינה בדיוק כמו אמא שלהן — זה לא יועיל להן! קל וחומר בן בנו של קל וחומר ענייני חברה, ענייני כספים. על ענייני חקלאות בכלל איני מדבר — מי ראה אצל אבא שלו חקלאות?! אבל אפילו בלי חקלאות, דברים של יום־יום בענייני חברה, שאין על מה לבנות מכיון שאין אפשרות להסתמך על מנהג. כמה איסורי דאורייתא גיליתי, שבלי משים עברו עליהם, ואיש לא חלם שעושים פה איסור דאורייתא! ואצל אבא או אצל אמא שלהם לא עשו כן — מכיוון שלא היה להם מאיפה להעתיק. אחרי כמה שנים יבואו ויגידו: מנהג, נוהגים לעשות כך! זה מנהג שוטים.

זאת הבעיה בכל מקום חדש, ובמיוחד אם הוא מסגרת חיים שונה לגמרי. וכאן הבעיה של קיבוץ היא יותר קשה משל מושב. מכיון שכל מסגרת החיים היא דבר חדש לגמרי, ובמידה שהיא מועתקת, היא מועתקת ממי שלא צריך להעתיק ממנו. היא מועתקת מאנשים, שהתורה אינה נר לרגליהם. אלו הן בעיות, ועל כן אני אומר שאי־אפשר להקים שום ישוב בלי אדם אשר תפקידו הוא להוביל ולהדריך בחיי תורה. וקל וחומר בקיבוץ. ועל כן אני רוצה לומר שהרבנות בקיבוץ היא מוסד הכרחי, אם בכלל חושבים שהקיבוץ הדתי יכול להיות חברה בעלת משמעות לחיי תורה, זהו דבר לעיכובא ממש, שיהיה מוסד של רבנות מטופח בתוכו. את הבעייתיות שיש בו — הצגתי תחילה, אבל אפשר להתגבר עליה, אך מאידך הדגשתי את החיוניות שבו.

ובסיום, עוד נקודה אחת, וזה הענין של תורה במקום. הרב מפוניבז' אמר לי: רב

לבד אינו כלום ור״ם לבד אינו כלום, ושניהם יחד — דבר מצויין. אבל זאת היא בעיה מיוחדת בקיבוץ להקים בו מקום תורה. אני חושב שבמקומות הקטנים חיוני להקים תורה במקום, זה תפקידו החינוכי הראשוני של רב, וכדאי להקריב הרבה למען זה. ברוך השם כל אלו שניסו להקים ישיבות במקומותיהם הצליחו. ובקיבוצים יש בעיות, אבל גם עזרה מיוחדת, שאפשר להקים בקיבוץ מקום תורה כיסוד ומרכז להשפעת תורה במקום. ואני שמח לומר, שיכולה להיות השפעת גומלין מאד ברוכה ברבנות כזאת, המשולבת גם בישיבה בקיבוץ.

הרב שלמה אבינר

להיות רב בקיבוץ

"שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי" (שמות כא, ב). גם הרב הוא עבד לקהילת קודש (כמבואר בסוף הוריות). אין ספק שעבודה זו במשך שש שנים* הצמיחה הרבה ברכה, בעזרת השם ובעזרת כל החברים אשר סייעו. כי יש לדעת שכל יצירה חמרית או רוחנית בקבוצה אינה פרי עבודתו של יחיד אלא של צבור. וגם בעבודת הרבנות, אע"פ שישנה כתובת ראשית, מכל מקום הכל נעשה על ידי כוחות משותפים שפועלים בהרמוניה וכוללים שדרות רחבות של הצבור.

ארבע מטרות

ישנם ארבעה תפקידים עיקריים בעבודת הרבנות אשר סדר דחיפותם עומד ביחס הפוך לסדר חשיבותם. פרושו של דבר, שכורח המציאות הוא לעסוק תחילה בעבודות היותר דחופות אבל פחות חשובות. ואלו הם:

1. בירור שאלות הלכתיות השייכות הן לצבור והן ליחידים.
2. ארגון תלמוד תורה רחב, הן תלמוד תורה ברבים, הן שעורי תורה ליחידים כפי מדרגותיהם ונטיותיהם.
3. תפיסת מקום באחריות הצבורית של הקבוצה ומתוך כך השפעה במהלך בנינה הרוחני, וגם קשירת קשר עם היחידים.
4. הנהגה רוחנית של צבור אשר אור התורה מאירו בכל סדרי החיים.

העבודה הראשונה נעשתה בע"ה בצורה הגונה, העבודה הרביעית עדיין שייכת לערפולי העתיד. באשר לשתי העבודות האמצעיות, הן נעשו במדה מסויימת.

* הדברים נכתבו בעת שסיים הרב שליט"א את תפקידו כרבו של קבוץ לביא ועבר לכהן כרבו של מושב קשת ברמת הגולן. — הערת העורך

1. הפסיקה ההלכתית

נושא שנחשב תמיד כמכשול גדול לקבלת רב בחברה הקבוצית, אשר סותר לכאורה את אופיה הדמוקרטי — החברר דווקא להיות הפשוט ביותר. כי האמת ניתנת להאמר שהפחד מפני כפיה דתית בתוכנו, הינו מוצדק, מפני שערכן האמיתי של המצוות מופיע כשהן מקויימות לא מתוך כפיה חיצונית אלא מתוך הסכמה פנימית מלאה. ולכן הדרך הנכונה אינה לכפות אפילו במילים, אפילו בסגנון — אלא להסביר וללמד; לא לשכנע, אלא לברר את הדעות, לאורכן ולרוחבן, במהלך אטי ועקבי עד אשר יגמר עכולן הרוחני. וזאת דרך ארוכה ביותר, של שנים לפעמים אף של דורות — כי לעומת היחיד שתיתכן אצלו קפיצה ודליגה בקודש, הצבור פוסע לאט מעצם טבעו ואין לו כנפיים. כל זה לא מלבי אני אומר אלא מכח הדרכת מורי ורבי הרב צבי יהודה.

ומכיון שאין שמוש בכפיה ולחץ, אלא מצד אחד בירור שאלות הלכתיות אשר כבר שייכות למוסכמות ההלכתיות של הקבוצה (קונסנסוס), ומצד שני מגמה חנוכית לגבי העניינים ההלכתיים שאינם מוסכמים — אין כאן שום סתירה בין אופיה הדמוקרטי של הקבוצה ובין מוסד הרבנות הפוסק הלכות.

כאן חובה עלי לחזור על נקודה מסויימת שהרבה חברים מתקשים בהבנתה, מתוך ענוותנותם והערכתם העודפת את הזולת: איני פוסק הלכות, כי איני ראוי, איני יודע, ואיני רשאי. רק תלמיד חכם פוסק הלכות. אבל יש לפעמים בידי לבחון מציאות מסויימת ולברר מה נפסק בנדון מתוך ספרי הפוסקים או מפי תלמידי חכמים, בין מצד תוכן הדברים בין מצד סגנון הפסיקה. אין צריך לאמר שעבודה זו מצריכה חכמה רבה ונסיון רב, ולכן כל הוראה הלכתית בעלת השלכות צבוריות נתפרסמה רק אחרי התיעצות עם חברים מתאימים — ועדת דת או ועדת רבנות, מזכיר פנים או סתם חברים בלי תפקיד רשמי. התוצאה הברורה של שיטה זו היא שהרבה עניינים הלכתיים חשובים בקבוצה באו לידי תקונם ושכלולם בדרך עדינה המתישבת על דעת החברים, וכמו כן לא הופיעו משברים או מתחים על רקע דתי. והחשוב ביותר הוא שהורמה קרן ההלכה והדרכתה בעיני הכלל ובעיני חלק מכריע של החברים, למען דעת, שאין ההלכה סותרת את החיים, אדרבה היא מגדלתם ומרוממתם.

2. שעורי תורה:

מבחינה כמותית עבודה זו תפסה את החלק הגדול ביותר של זמני. עדיין אני תוהה שמא טעיתי בקבלי עלי עומס כה גדול של שעורים שהגיע במשך תקופות ארוכות עד כדי 40 שעורים בשבוע (בלי לקחת בחשבון שעורים מועטים

שהעברתי מחוץ לקבוצה מפני אי היכולת להתנער לגמרי מאחריות כלל ישראלית) — שמא רבוי השעורים וכן רבוי העבודות השונות והמשונות שהוטלו עלי ולא היו קשורות אורגנית לעבודת הרבנות, פגעו באיכות העבודה ועומק חדירתה. למען סלק כל טעות, יאמר ברורות, שדעתי היתה שיש לרקום מערכת גדולה וענפה של תלמוד תורה ברבים, ויתנו את השעורים החברים הרבים המסוגלים ומוכשרים לכך, כשגם אני אטול בה חלקי ביחד עם כולם. אבל מכיון שכל המאמצים בכיוון זה עלו בתוהו, חוץ מתקופות קצרות, לעולם חזר אלי הנטל הכללי של העברת השעורים.

אין לשער את הערך הגדול במשך כל השנים הללו של שילוב שעורי תורה בסדר החיים הקבוע של הקבוצה, הן שעורים יומיים, והן שעורים שבועיים כמעט כל יום. והעתיד עוד יראה את ההעשרה הגדולה של הקבוצה בכוחות רוחניים, על ידי למוד תורה קבוע ומגוון זה לכל חלקי הצבור.

ומכל מקום, לא נגמרה המלאכה, ויש להמשיך עד אשר נגיע לתלמוד תורה גדול שיקיף כל הקבוצה בקביעת עיתים הגונה. נראה שאחד העיכובים הוא שטרם נשתכללה בקבוצה התודעה של למוד תורה בתור למוד תורה. יש אמנם השתתפות רחבה מאד בהרצאות מענינות, וכמובן לא נגרע חלקן של ההרצאות התורניות הניתנות לפרקים, אדרבה — אבל אין כאן תודעה עמוקה של למוד תורה קבוע השייך לסדר החיים, והחיוני ליחיד ולכלל. ומכיוון שאין בכחי להעביר הרצאות מרתקות ומענינות הן מצד התוכן, הן מצד הסגנון והן מצד הכשרון להפעיל את המשתתפים, אלא לכל היותר לתת שעורים "סבירים" — מובנת היטב העובדה של מעוט המשתתפים בשעורים אלה ומעוט הענין שנמצא בהם.

ולכן מובן מאליו הצורך להחלפת הכוחות בעבודת הרבנות, כדי לרומם את סגנון ההוראה, ולתת תנופה מחודשת שתביא שכלול למוד התורה הצבורי.

3. ההשפעה על הכלל והיחידים

מאוד קשה לסמן גדריו של נושא זה. מכל מקום ברור הוא ש"מוסד הרבנות" השתלב בצורה קונסטרוקטיבית והרמונית בחיי הקבוצה, ושההתיחסות אליו, שהיתה מסוייגת במקצת בראשית דרכו הינה עתה חיובית.

וכן בלי ספק נקשרו קשרים חשובים עם הרבה חברים, ואף צעירים וילדים — קשרים שסייעו להם במדה מסויימת לבנינם הרוחני. וכאן מקום להעיר על נקודה מסויימת שהיתה שנויה קצת במחלוקת.

יש חברים אשר טענו שעל הרב להתקרב ולהתקשר עם החברים, ביחוד

הצעירים, למען יוכל להפעיל עליהם את השפעתו הברוכה. לגישה זו הרבה השלכות מעשיות לגבי סדר יומו של הרב, ולהשתלבותו במערך המשק והקבוצה. ברם, דרך זו פגומה. אמנם למדנו בפרקי אבות "הוי מתלמידיו של אהרן... אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" לא נאמר שיש לאהוב את הבריות כדי לקרבן לתורה אלא שיש לאהוב את הבריות, מפני שהוא ערך בפני עצמו.

ממילא, מי שאוהב את הבריות, מחפש דרכים לקרבן לתורה יותר ויותר. אך לא שההתקרבות וההתקשרות עם צעירים ומבוגרים תהיה אמצעי אשר מטרתו לאפשר השפעה רוחנית. גישה עקרונית זו, בנוסף לאי היכולת הטבעית שלי לקשור קשרים חברתיים "על פי הזמנה" הקשתה על המלאכה, ומשום כך נוצר מצב שלא נקשרו קשרי ידידות ביני ובין חלק ניכר של החברים והצעירים. אמנם לא הופיעו יחסים שליליים, וכאמור לעיל, נרקמו קשרים עם הרבה חברים וצעירים.

כל זה אמור לגבי יחידים. באשר לצבור בכללותו, ברור שמוסד הרבנות תפס מקום חשוב בעצם מציאות הקבוצה. כאמור לעיל, אין זה דוקא מכחי, אלא שיש כאן יצירה משותפת והגשמת שאיפות של הרבה חברים. אבל מכל מקום נראה לי שהיתה השפעה מסויימת, בענין זה, להזדהותי עם האידיאל הקבוצי. כמו כל חבר אני סובר שיש דברים שצריכים תקון ושכלול, הן בתחום הרוחני הן בתחומים אחרים. אבל באופן כללי הנני רואה שעצם הקבוץ הדתי הוא תופעה של קדוש השם, מפני היותו חברה של צדק ושל יושר, של מוסר חברתי ושל עזרה הדדית, של חיי תרבות ושל חירות, של חסד ושל אמת, של ישוב הארץ, ושל אחריות כלפי העם כולו. ולא רק הסכמה שכלית כללית קיימת בי — ובאשתי — אלא אף נטיה חזקה החל מגיל הנעורים לחיות חיי קבוצה (ולבי בוכה בקרבי להצטרף לצורות חברתיות אחרות אשר בהן אין יסוד הצדק מאיר כמו בקבוץ). לדעתי העניה, דבר פשוט הוא שמלוי תפקיד רוחני בצבור מסויים, אפשרי רק למי שמקבל את האידיאלים של צבור זה, או לכל הפחות מעריך אותם.

כללו של דבר, עבודת הרבנות תפסה מקום הגון בחיי הקבוצה ואחריותה.

4. הנהגה רוחנית

כאמור לעיל לא נגעתי בתפקיד זה אף באפס קצהו, מכל מקום לא אמנע מכמה הרהורים בנדון. כל מי שמתבונן במצב הכללי של הקבוצה רואה כמה זקוקה היא להנהגה רוחנית (ואף להנהגה בכל תחומי החיים: תרבות, חברה, חנוך וגם ארגון במישור המשק והעבודה) לא רק הנהלה שמטפלת במצב

הקיים, אלא הנהגה המושכת את הכלל לכיוון מסויים ומדריכתו לקראתו. גם בתחום הרוחני ישנן עוד הרבה חולשות בחברה שלנו. אמנם יש הרבה ענינים רוחניים בהם אנחנו לעילא ביחס לכללות האומה, אבל אין זה מצדיק "הסתפקות במועט" בהישגינו הרוחניים הנוכחיים. בשני אופנים אפשר לבחון חולשה זו:

1. מצד האידיאל שהצבנו לעצמנו ביסוד הקבה"ד;
2. מצד האפשרויות החנוכיות שעומדות לרשותנו (כולל "הרחוב הקבוצי").

האמת חייבת להאמר שהדור המבוגר לא ראה ברב אפשרות של הנהגה רוחנית עבורו אלא קיוה להשתלבותו בחיי הקבוצה, על יד "ספוק צרכי־דת" וחיזוק מסויים של החיים הרוחניים. יחד עם זאת יתכן שהוא קיוה להנהגה רוחנית של הדור העולה, החל מהגן ועד התיכון, ובמדת מה למעלה מזה, וכתוצאה מכך להשפעה מכרעת. מטרה זו טרם הושגה, והרבנות (כולל כל הכוחות המסייעים) לא שמשה כהנהגה של הדור הצעיר. בסכום לענייננו, הנהגה רוחנית של הקבוצה תתאפשר רק אם יתמלאו שני תנאים נוספים:

1. מנוי רב אשר לו שעור קומה חשוב וכושר מנהיגות רוחנית.
2. אמון הצבור ברב.

בהכרח להזרים דם חדש

אין כחברה הקיבוצית, מערכת אשר שומרת כל כך טוב על עקרון הרוטציה, ואשר מבינה היטב את חיוניות החלפתם של אלה שעוסקים בצרכי צבור, מפני שלפעמים לאורך השנים חלה שחיקה בטיב השירות. ומלבד זה, יש לתת מקום להופעת כשרונות מגוונים. וכן בנדון שלנו, נראה שטובת הצבור דורשת בתוקף רענון יסודי בתפקיד הרבנות, כדי להביא יוזמות חדשות ותנופה חדשה בענינים הרוחניים. לא מתוך שלילת העבר, חס ושלום, אלא אדרבה — מתוך הערכתו, ומתוך ההכרה שיש לבנות על יסוד איתן וחשוב זה עוד הרבה קומות.

בסכום

צר לי על מגבלותי אשר מונעות ממני לגמור את מלאכת הקודש אשר התחלתי בה ולהביאה עד תום. ומצד שני שמח אני על מה שיכולתי לעשות במסגרת אפשרויותי, במשך כל השנים הללו, ושמח אני ביותר שתרמתי את חלקי בשכלול בנין צבור חשוב זה. הנה המשכתי את המצוה אשר החל בה מורי ורבי הרב משה לוינגר. הוא החלוץ שפרץ את הדרך, והמשכתי לפלס אותה עבור מי שימשיך

אחרי ביתר שאת וביתר עוז. בודאי יש לשמוח על כל הברכה שהופיעה בעבודת הרבנות — מכח החברים אשר נשאו בעול המשותף, ואף בזכות רבותי אשר למדוני והדריכוני בזה. דבר גדול הוא והצלחה חשובה שהרבנות יכולה להשתלב בצורה הרמונית ומבורכת באורח החיים הקיבוצי — ובאופיו הדמוקרטי — בהתאמה שלמה בלי סבוכים ונגודים. התברר לעין־כל שהרבנות מהוה חלק אינטגראלי של המציאות בקבוצה בין מצד חיי היום יום, בין מצד האידיאל הקבוצי. וזכות גדולה היא לקבוצתנו, אשר הלכה כחלוץ לפני מחננו, מחנה הקבוץ הדתי, ואשר הוכיחה בצורה מוחלטת, שהרבנות והקבוצה הינן חוברות יחד, כשלהבת הקשורה בגחלת.

ד"ר ידידיה כהן

רבנות בקיבוץ*

א

לפני כמה עשרות שנים, נתפרסם ב"עלונים" — ביטאון הקיבוץ הדתי שקדם ל"עמודים" — מאמר בחתימתו של הרב י' בר יואל התוקף את הקיבוץ הדתי על כי אין בישוביו רבנים; לימים נתברר כי אין שם זה אלא פסיבדונים של הרב הראשי לא"י, הרב יצחק (בן יואל) הלוי הרצוג זצ"ל. בזמן שחלף מאז, נשתנו פני הדברים במידה מסויימת: בחמש מקבוצותינו מכהן היום רב בפועל, ואחרות מחפשות להן מועמד מתאים — ואחרות עדיין מתלבטות בשאלות עקרוניות ומעשיות.

אנסה בדברים הבאים לשרטט בקווים כלליים מה הן, לדעתי, הפונקציות העיקריות הנגזרות מתפקיד הרב בקיבוץ — ומה הן הבעיות העיקריות שחברים העמידו עליהן — בכתב ובעל־פה בהזדמנויות שונות, המקשות על קבלת ההחלטה וההכתרה למעשה.

(1) תפקידו הראש־וראשון של הרב, כמובן, הוא פסיקת הלכה־למעשה. אין צריך לומר כי פונקציה זו הכרחית לכל יחיד וציבור, והנסיון הוכיח כי גם ישובי הקיבוץ הדתי נזקקו לתשובות על שאלות הלכה וקיבלו אותן — אם לא מרבניהן הן, הרי מרבנים שקיבלו אותם על עצמם; הרב דוד נשר שליט"א משמש עד היום כפוסק לקבוצותינו בעמק בית שאן, הרב אלימלך בר־שאול זצ"ל שפסקיו מנחים עד היום רבות מקבוצותינו, יבלח"א הרב סיני אדלר (לשעבר רבה של אשדוד) הפוסק שאלות לחברי קבוצת יבנה, הרב יעקב אריאל שליט"א הפוסק שאלות לחברי סעד ועלומים — ועוד, וכל אלה הן דוגמאות בלבד לצורך היום־יומי בפסיקה הלכה מעשה. אלא שאין פתרון־חוץ כזה מספיק, ויש מקרים בהם חסרונו של רב במקום, כאן ועכשיו, גורם למצבים בלתי נסבלים. ומעשה שהיה ייטיב

* מאמר זה פורסם לראשונה ב"ספר זכרון למרדכי ויזר ז"ל" — יבנה תשמ"א, ולקראת הדפסתו המחודשת בקובץ זה — הוכנסו בו שינויים מספר בתיאום עם מחברו. — העורך

לתאר פרובלמאטיקה זו. מעשה באחד מחברינו שקיבל קריאה טלפונית בשבת קודש: האב חלה מאוד, הובהל לבית חולים, וייתכן ששעותיו ספורות; הוא ביקש בכל לשון של בקשה כי בנו יבוא אליו ויחזיק בידיו. בהעדר רב במקום, פנה אותו בן למי שפנה — והלה לא ידע מה להשיב, בחינת "אוי לי מיצרי ואוי לי מיוצרי": אם יתיר את הנסיעה בשבת, שמא אין ההלכה סבורה כן, והרי אינו רופא ואין בידו להושיע; אם, לעומת זאת, ייעץ לבן שלא לנסוע — שמא הוא מתחייב בנפש האב, ואולי עצם החזקת ידו בידו תאריך שעותיו, ועל כן הנסיעה מותרת... דומה כי בעיה כזאת מאירה את שאלתנו באור נוקב: לא רק **ידיעה הלכתית** נחוצה כאן, ולא מספיק כי תלמיד־חכם פלוני או אלמוני יבדוק השאלה בספר; הבעיה כאן דורשת גם אומץ־הכרעה וקבלת אחריות, ואלה לא יוכלו להימצא אלא במי שעול האחריות על שכמו והוא רשאי ואף **חייב להכריע**, אם לכאן ואם לכאן. דוגמא אחרת: בסיר של מרק נמצאו תולעים: האם ראוי המרק לניקוי — או שמא יש לשפוך את כולו? בוודאי שיש ליודע־ספר מקור לבדוק בו, אך שמא יכול מורה־הוראה בר־סמכא למצוא דרך להתיר את התבשיל החשוב לרבים ושאין לו — בשעת הארוחה גופה — כל תחליף?

ודוגמא שלישית, ואולי החשובה מכולן: בליל טבילתה, נזכרת חברה כי הרופא אסר עליה — בשל דלקת — להיכנס למים בלא פקקים באזניים; האם יותר לה לטבול עמהם (ללא חשש חציצה)? דוגמא זו, לא בשל עצמה היא באה. היא איננה אלא ביטוי למכלול השאלות **בענייני אישות**, לגביהן צריכים השואלים לרחוש אמון רב לרב הפוסק, להיות קרובים אליו מספיק כדי לגלות בפניו בעיות בתחום עדין ואינטימי, והפוסק מצידו צריך להכיר את השואל ולדעת מכלול מצבו הנפשי והגופני (ולעתים אף החברתי) כדי לתת תשובה נכונה ומבוססת על כל השיקולים הרלבנטיים מבחינת ההלכה.

(2) אנו באים מכאן לפונקציה השנייה, הקרובה לראשונה אך נבדלת ממנה. כוונתי לאותן שאלות **שאין הרבים מודעים להן כלל**, ותפקידו של הרב הוא להפנות אליהן תשומת לב, לעודד את העמדת השאלות ולנסות לפתרן בדרך מיטבית. כמעשינו בראשון — כן נביא גם כאן שתיים־שלוש דוגמאות להבהרה.

כידוע, החמירו בנות ישראל על עצמן לישב שבעה נקיים על טיפת דם כחרדל; הלכה זו מגבילה את האפשרות לבני זוג לחיות חיי אישות, ומצמצמת את הזמן לכמחצית המחזור. במקרים רגילים, דומה כי יש בכך יתרון, וכבר אמרו חכמים כי האשה הנטהרת דומה על בעלה ככלה בליל חופתה, ובוודאי שזו סגולה לאושר משפחתי מאריך ימים (אף שגם בלא טעם עלינו לקיים מצוה כהלכתה, ואכמ"ל). אלא שהגדרתה של "טיפת דם כחרדל" איננה חד־משמעית, ובוודאי שלא כל אשה יודעת לקבוע מהו "מראה דם" (והגמרא והפוסקים האריכו למעניתם

ממראות הדמים) ומהו שיעור גודלו של גרגיר החרדל הקובע לענייננו. כמה נשים יודעות בציבור שלנו כי ראוי וחשוב לשאול שאלות בעניינים אלה? והרי כל המחמיר על עצמו בזה מסתכן בערעור חיי המשפחה — בצמצום נוסף והרה־סכנה של הזמן המותר לחיי היחד, וכל המקל לעצמו בלי לשאול — מסתכן בעבירה חמורה על איסור נידה שעונשו כרת. שאלות כאלה, כמסתבר, דורשות מורה־הוראה שהוא לא רק מוסמך לכך, בעל ניסיון וידע (ואלה נרכשים בשנים ארוכות) — אלא גם אדם שאפשר לבוא אליו מתוך פתיחות וביטחון, ודמיונו לרופא אינו צריך לראייה.

אך לא רק בשאלות היחיד יש צורך להעמיד על בעיות ולחשוף אותן. גם בציבור נודע לרב תפקיד רב ערך בכיוון זה. ענייני תרומות־ומעשרות, ככל שהן מוסדרים ביישובינו דרך קבע וממוסדים, דורשים מדי פעם מחשבה וחשומת לב; עירוב (צורת הפתח), עירובי תחומין, שאלות כשרות שונות — לא תמיד כל העוסק בהם מומחֶה בהלכותיהם, ויש טעם כי הרב יעבור דרך קבע בענפים ובחצר ובשירותים ומכוח ידיעותיו ישים לבו לעניינים שאיש לא העלה על דעתו עד הנה ששמץ של ספק או בעייה מעיב עליהם. והדברים אמורים לא רק לחומרא — אלא אף לקולא, ובהחלט יתכן כי "מנהג המקום" הוא מנהג־שטות לחומרא ואין בו צורך כלל, ויש טעם להעמיד על כך ולהתיר לרווחתם של הרבים.

ב

(3) אנו באים מכאן לתפקיד המרכזי־השני: **תלמוד תורה**, ללמוד וללמד. דבר שאין צריך לומר, שציבורנו רואה בתלמוד תורה ערך מרכזי בחייו; לא מרדנו ולא פרקנו מעל עצמנו עול תורה, אף שאנו רואים בתורה לא רק לימוד אלא גם מעשה, לא רק הסתגרות בד' אמות של הלכה ואגדה, אלא גם קיום־בפועל וקידוש כל מערכות החיים בה ומתוכה.

לא ייתכן, איפוא, לשלול בעל תפקיד בתוכנו שעיסוקו הספציפי בלימוד תורה. כבר קיבלנו על עצמנו, ולא בקלות, כי את המעולים שבבנינו יש לכוון לעבודת החינוך וההוראה בבתי־הספר (אחרת אנו מסכנים את עתידנו), וכי עבודה זו דורשת הן הכשרה ארוכת־שנים והן התמסרות ובלעדיות כמעט; אין ספק בלבי כי עלינו גם לראות **בלימוד המבוגרים** ערך חינוכי וקיומי מרכזי, ומשום כך עלינו להקצות לכך בעלי תפקיד שהוכשרו לדבר ומתמסרים לו בלעדית. על הרב לעסוק בראשונה בלימוד, להכשיר עצמו ברציפות נמשכת, להתקדם בלימוד ולהתעדכן בכל המתחדש בעולם ההלכה, הלמדנות, המחשבה היהודית והוויות העולם, כדי שיוכל למלא תפקידיו אל נכון (ושוב — הוא כיוצא **ברופא**, שגם לאחר שבע שנות

לימוד צריך להמשיך לקרוא הרבה וללמוד על כל המתפתח והמתרחש); ומאידך, עליו ליצור מסגרות כדי להקיף ציבור רחב ככל האפשר, להגיע אל כל יחיד ומשפחה, אל צעירים ומבוגרים, נוער וזמניים, ולהוות גורם מעורר ומסעיר, מתסיס ומדרבן לעיסוק בעולמה האין־סופי של תורת־קודש.

כאן הועלתה כבר בעייה שיש בה ערעור על הדברים: אם יתמנה לענין תלמוד־תורה רב שהעניין מוטל עליו, יפגע הדבר בעיסוקם של חברים מן השורה בלימוד לרבים; אם יש רב, מדוע לא ילמד הוא משנה בין מנחה למעריב, שיעור בגמרא אחד ושניים, יתן שיעור בפרשת השבוע בשבת ויברך את בני המצווה במסיבתם? דומני כי הבעייה אמיתית, ובעצם הגדרתה מראש כבר חצי פתרון. שהרי אין כאן אלא עניין של **מודעות**; לרב תפקידים רבים, ואין הוא חסר־תעסוקה; כל עזרה של חבר בעל יכולת בתחום זה רק תסייע בידו להפנות את מרצו ויכולתו לתחומים "ריקים", ואם הרב והקבוצה גם יחד ידעו ללכת בדרך זו, לא רק שהרב לא יפגע אלא יעודד ויפתח בעלי פוטנציאל ללמד רבים ולתת משלהם לצריכים לכך.

(4) דומה כי סעיף נוסף, הקשור בזה שקדם, מתבקש כאן: **הטיפול האישי.** חברים לעתים זקוקים לחיזוק, לעידוד. אם בתחום הלימוד, אם בתחום המחשבה. יש מי שזקוק לשיחה קצרה, ויש מי שצריך לחברותא ממושכת של לימוד. לא תמיד נמצאת לחבר שעה של פנאי־דרך־קבע ללימוד של חברותא עם שכנו, ולא תמיד מזומנות בפיו התשובות הנחוצות לבן־מתלבט או למצטרף חדש לקבוצה הצריך טיפול אינדיווידואלי וחם בתחום הרוחני.

בקבוצותינו השונות סובבים־הולכים אנשים רבים במעמד של "זמניים", ודרך כלל אין חברי הקבוצה רואים עצמם אחראים לנעשה בחבורות אלה — מחוץ למי שנקבע, בממוסד, לטפל בהם; אך אין ספק שיש צורך אף באותן מסגרות לשקוד על טיפוח הערכים הקיבוציים והדתיים, ודבר זה מסור שוב למי שנתמחה בכך; פה ושם מגיעים אלינו גרים־של־צדק, או — במידה של דמיון על כל ההבדל — חוזרים בתשובה (משני המינים). גם כאן יש צורך שוב ושוב בחריש עמוק, וייתכן שהרב יוכל בהקשר זה להדריך חברים בקבוצה בדרך טיפולם בנשמות אלה אם לא לטפל בכולם בעצמו.

בקצרה, המרחב הוא עצום. נראה לי לעתים שהיינו זקוקים לא רק לרב אחד, אלא לפחות לשניים. אצלנו מכים לא פעם על חטא שחטאנו באי־תשומת־לב לכל האנשים והבעיות שבתוכנו, והתירוץ המקובל — "אין מי שיעשה". האמנם יש בתירוץ זה כדי לפטור?

(5) מקום מיוחד יש להקדיש, כך נראה, לטיפוח מערכות החיים הכלליות בקבוצה ולהארתן באור־תורה; שאלת עיצובו של חול־המועד, למשל, דורשת מחשבה רבה. או **המצוות התלויות בארץ** — והבאתן לתודעת הציבור וריכוז

תשומת לב מסביבן. רעיון נאה שנהגה באחת מן הקבוצות, כחגיגת חילול־כרם או מטע, כפדיון פטר חמור או ראשית הגז וכל כיוצא באלה — צריך שיהא מעוגן בהלכה ומאורגן כדבעי, וחשוב שיהא מי שיעסוק בדברים, יעיר ויאיר וידריך את אנשי הוועדה הספציפית השייכת לעניין. כאומרנו למעלה — אין כוונתי שעל הרב לארגן בעצמו את האירועים, לדבר בהם מעל לבימה, ולהיות מעין "כל בו" לענינים דחיים; אם כך יעשה, יש חשש ל"נבול תבול" ולחוסר סיכוי־הצלחה מלכתחילה; על הרב לשמש רק שאור־שבעיסה, ולהביא אחרים לכלל מחשבה, מעשה וביצוע תחת הנחייתו ועצתו הנבונה והמלומדת.

(6) על שני תפקידים נוספים רצוני להעיר כאן, ודומה כי אף־על־פי שביחס לאחרים אינם אלא "שוליים", מכל מקום אל לנו לזלזל בערכם ובחשיבותם, וכשהם נעדרים יש החשים בכך היטב. כוונתי בראשונה ליצירת קשרים עם אנשי ההתיישבות הכללית (ולא רק אתם — אבל עמהם במיוחד). ידועים לנו מקרים רבים של חיפוש דרך ובקשת הנחייה והכוונה בשאלות שונות בין חברים אלה, הן מבוגרים הכמהים לצור מחצבתם, והן צעירים התוהים על דרכם ומבקשים גאולה לנפש ותשובה לשאלות. חברים רבים בתוכנו מרגישים צורך זה של חברינו "שם", וככל שהם מבקשים לסייע — לא תמיד יש בידם. מעצם תפקידו ומעמדו, יכול הרב לאמץ קשרים כאלה ולטפחם; הוא שיוכל לערוך טקסי נישואין ולהדריך את בני הזוג בחייהם המשותפים, הוא שיוכל לכוון חוגים לבני מצווה ובנות מצווה, הוא שידע לנחם בשעת אבל, חלילה, ולסייע בהקמת חוגים לעיון בשאלות תורה ומחשבה.

(7) תפקיד זה שתואר לעיל, מתבצע למעשה — אם כי לא במידה הרחבה והמתבקשת — על ידי חברים שונים בתוכנו, גם ללא מעמד רשמי כרבנים; לדעתנו יכול רב לעשות כך טוב יותר, ולהרחיב הפעולה. אך בעניין הבא — אין מי שממלא התפקיד כיום מכל וכל, ודומני כי ההפסד כולו שלנו. מדובר בייצוגנו במוסדות תורניים ורבניים. כשאר בעלי מקצוע, גם מורי הוראה נפגשים ביניהם ודנים בשאלות שהזמן גרמן, מתייעצים זה עם זה ומושפעים זה מזה. במסגרות אלה (ולדוגמא: ועדות הרבנות הראשית, חבר הרבנים של הפוהמ"ז, כנסי רבנים איזוריים — ועוד) אין לאף אחד מחברינו דריסת רגל; אין אנו יכולים להביא את דברינו ודעותינו בפני רבנים אחרים, ואין אנו יכולים להיות שותפים **בקביעת המדיניות** המוכוונת במסגרות כאלה. לדוגמא, בשאלת השמיטה, היה חשוב כי רבנים שלנו יהיו שותפים מלאים לדיונים שהתנהלו במוסדות הרבניים למיניהם, ואף יעמדו בקשר עם רבנים אחרים, מן הערים והמושבים, ויבהירו את עמדות תנועתנו בכל הנושאים הקשורים לקיומה הנכון של המצווה בזמן הזה.

(8) יש לשער כי טובים יציעו תפקידים נוספים ומרחבי פעולה אחרים, ולא

באתי אלא להעמיד על השפע **התובע** הקדשת מירב הזמן ומיטב ההתמחות — והדבר לא ייתכן אלא במיסודו של העניין וקריאת שם "רב" עליו; אך לפני שאני עובר לפרובלימאטיקה (השלילית) המעכבת פתרון זה רצוני להעמיד על תפקיד עיקרי ומרכזי, החורז את כל הנזכר למעלה על חוט־שני אחד, שהוא תנאי הכרחי לרב בקיבוץ מחד — ואולי גורם־מעכב לעצם המינוי, מאידך.

והכוונה **לדמותו האישית** של הרב המדובר. על הרב לטפח לא רק את המישור שבין אדם למקום — כפי שתואר עד כאן, אלא גם (ובהדגשה!) את התחום שבין אדם לחבירו, ואת זה שבין האדם לבין עצמו. חינוך מוסרי, טיפוח המידות הטובות, בניינה של חֶברה שלימה ומאוחדת — כל אלה עניינו של הרב הם, ואף במידה יתירה על שאר חבריו בקבוצה, בהיותו דמות בעלת כוח השפעה ויכולת. כאמור, דורש תפקיד זה מן הרב קודם כל אישיות למופת, שיקול דעת ונסיון חיים; אהבה רבה לכל נברא ומסירות ללא גבול לציבור שבתוכו הוא חי.

ג

העמדנו על מספר רב של תפקידים, ומתוכם אתה למד על הדרישות הנדרשות מאת רב שיבוא למלא אחר כולן: עליו להיות אישיות מוסרית למופת, עליו להיות בעל יכולת יצוגית וכושר דיבור, עליו להיות תלמיד־חכם מובהק ומכיר בהוויות העולם ותרבותו, נמרץ ועירני, חברתי וקשוב לזולת, בעל עוז רוח ואומץ וכנות פנימית — ולא נזלזל גם ביכולת ארגונית ומידה של כריזמה ויכולת להשפיע על זולתו ולשכנעו. מכלול כזה של דרישות הוא אולי הבעייה **הראשונה** במעלה: האם יוכל ישוב משלנו למצוא לעצמו — או להעמיד מתוכו — דמות הכוללת בתוכה כל אלה?

ומכאן, כמובן, מתבקשת גם שאלה שנייה: אם לא יימצא לנו **רב אידיאלי** (ויש להוסיף למה שמנינו למעלה את עצם הסכמתו עם רעיוננו והשקפת עולמנו!) — האם יש טעם במינויו של מי שחסר תכונות כאלה או אחרות? האם נוכל למנות לנו רב תלמיד חכם — אך שכושר דיבורו אינו כשל שגריר באו"ם? או, אולי, רב שיפסוק הלכה — אך לא ישחק כדורגל עם הצעירים כדי לרכוש את אמונם? או רב שיוכל ללמוד וללמד, אך לא יהא דמות־כריזמתית, או לא יהא אותו בעל מופת מוסרי?

ויש גם גוונים באמצע, והאפשרויות עצומות ומרובות; נסיוני לתאר את התפקידים — כך נראה לי — בא לתאר את המרחב בשלימותו, וכל רב יעשה בו כמיטב יכולתו בכל אחד מתחומי הפעולה. על הקבוצה הבוחרת להחליט אם מתמלאים לגבי מועמד זה או אחר התנאים המינימליים שיאפשרו לו לפעול

בתנאי הקבוצה הנידונה בדרך הטובה ביותר, ומראש יש לדעת שהדמות האידיאלית קשה להימצא עד מאוד (ומי יתן ונוכל לגדל משהו קרוב לזה פעם מתוכנו).

(9) בעייה אחרת מטרידה רבים בתוכנו, וכבר נשמעה לא אחת: האם יכול קיבוץ, מעצם הווייתו הדימוקרטית (שהוא בסיס־קיומו החברתי!), להרשות לעצמו אישיות שכל מעמדה בחברה גזור מראש מן **הסמכותיות**?

יהא מרכז־המשק גאון־כלכלי, אין לו סמכות הכרעה סופית בעניינים כלכליים — וזו מסורה לציבור בלבד. יהא מזכיר־הפנים כריזמתי עד לשמים, אין הוא הפוסק האחרון בשאלות חברתיות, והאסיפה רשאית לקבוע בניגוד לדעתו. אך הרב שואב את סמכותו, כביכול, "מן השמים" — ולא **מן הציבור**, ולפיכך הכרעותיו אין אחריהן ערעור, ואין איפוא טעם בבירור וויכוח; נמצא שאין הכרעותיו של הרב יכולות להתקבל בדרך דמוקרטית — ושמא סכנה היא לקבוצה?

אודה ולא אבוש, כי אכן יש סכנה אשר כזאת, אך ראוי לנו לבדוק יותר את הטענה מיסודה.

האם רב בקיבוץ **כופה** את ההלכה, למעשה, על הקיבוץ או על חבריו?

שאלה זו קיימת בכל קהילה, ויש להבחיו בין "כפיה" ובין "חיוב". ברור, שבשאלות הלכתיות מובהקות — הוראתו של הרב **מחייבת** את בני הקהילה, אבל אין הרב יכול **לכוף** את הוראתו על בני הקהילה, גם לא בקהילה קיבוצית. אבל יש להוסיף ולזכור, שבעצם לא הרב הוא אשר מחייב אלא הסעיף ב"שלחן ערוך", והחובה לציית להלכה איננה נובעת מקבלת עול הרב אלא מקבלת עול־מצוות, אף על פי כן, **למעשה** נודע לפסק־ההלכה ערך כפייתי: הנחה מוסכמת היא, א־פריורי, שאם שואלים את הפוסק — הפסק מחייב, ויש לעשות כפי שהורה, ואם ביחיד כך — בציבור על אחת כמה וכמה; אך עדיין נותרו לנו לפחות שתי אבחנות חשובות:

ראשית — על פי רוב הרב פוסק **רק במה שנשאל עליו**, וזכורני מעשה ברב אלימלך בר־שאול זצ"ל שנשאל אם מותר לצפות בסרטים בימי ספירת העומר, ועם שהשיב מה שהשיב, העיר כי לגבי השאלה אם מותר בכלל לצפות בסרטים אינו מתייחס — כיוון שלא נשאל על כך...

ושנית — יש להבחין בין שאלות לשאלות. יש שאלות בהן התשובה היא **מוסכמת** וברורה לכל בעל־הלכה, בחינת "ניתי ספר ונחזי" — כביעתא בכותחא; על שאלות כאלה יש הסכמה מראש, של כל מאמין ושומר־מצווה, לקבל על עצמו דינה של ההלכה, ואין הרב אלא **מברר** את השאלה (הבלתי ברורה לשואלים) ומציע פתרונה: כאן **לא הרב הוא הכופה**, אלא השואל המקבל על

עצמו דין זה ככל אשר יתברר; לא זו בלבד, אלא גם שבאותם תחומים בהם הופקדה אף סמכות **העלאת השאלה** בידי הרב — כנזכר למעלה בסעיף (2) — גם בהם יש הסכמה מראש לפסיקה ולבירור. אך יש שאלות התלויות במערכת המיטה־הלכתית, בהנחות היסוד של השקפת העולם; כאלה הן השאלות הקשורות באורחות חיים ובדרכי חינוך, בשירות בצה"ל ובמה שקשור לארץ ישראל ויישובה — והדברים ידועים ומפורסמים; אין ספק כי בשאלות אלה חשוב המצע־המשותף של השואל והמשיב, וכל פסיקה שאינה מתחשבת במצע זה, אין בה חיוב וממילא שאינה בת־כפייה מכל סוג שהוא.

דומה איפוא כי יש לראות הדברים בנוסח אחר: כוחו של הרב־הפוסק בא לו לא ממקור אוטונומי־עליון, אלא **מכוחו של הציבור שבחר בו** וקיבלו על עצמו; לכל היותר, יכול רב שלא נעשה כדבריו **להתפטר** (ולוואי שלא יהא צורך בכך) — והרי זו זכותו הלגיטימית של כל בעל תפקיד בחיינו הציבוריים.

יתכן שנכון יהא להשוות את הרב **לרופא**. גם הרופא הוא בעל מקצוע ייחודי, וקביעותיו לכאורה מחייבות ללא ערעור; אך מאידך — חולה שלא ירצה לקבל על עצמו עצתו של הרופא ונכון לשאת באחריות על כך, יכול לעשות זאת, ואין להניח שמישהו יכפה עליו תרופה זו או ניתוח זה... ואף בציבור כן: אם יגזור הרופא חיטוי כללי כלשהו או מעשה אחר שהרפואה מחייבתו, יקבע הציבור אם רצויה לו עצת הרופא או שמא שיקולים בלתי־רפואיים גורמים לו שלא לקבלה.

אלא שמתוך השוואה זו לרופא, אנו באים לעניין אחר בתוך המכלול ה"דימוקרטי": הרופא בקבוצה, ככל שהוא קונה בה וותק ומאריך שנות־שהותו — סמכותו גדילה ועוצמתו החברתית־מקצועית מתרבה; מזלנו הוא, כי בדרך כלל הרופאים מבחוץ באים אלינו, ומידת תחלופתם גדולה, ואף מקצועם מוגבל לתחום הרחוק ממוקדי ההתלבטויות החברתיות והתרבותיות. לעומת זאת — אם יהא לנו רב של קבע, שיאריך ימים ושנים בתפקידו בקבוצה (ולא יחפש לעצמו "קידום" וקריירה רבנית) הרי שעם הניסיון, הוותק והתאוצה הטבעית של כוחו ומעמדו ללא רוטציה — תגדל ה"סכנה" של מנהיג רוחני סמכותי. מה עוד שתחומי התעניינותו של הרב הם גם באותם מגזרים שהדימוקרטיה חשובה וחיונית בהם. ואכן, עלי להרכין ראש ולענות אמן ולהודות ב"סכנה" זו, אבל הנסיון מלמדנו, שרב המפעיל את סמכותו מעבר לרצוי — אינו מתמיד ברבנותו, ולאו דוקא בקהילה קיבוצית, אלא בכל קהילה.

גם מבחינות אחרות הדבר נכון, אך במיוחד הוא חשוב בהקשר דכאן: עלינו לשאוף לרבנים שיצמחו **מתוכנו**, בני הקבוצה וחניכיה. עלינו לטפח בדור ההמשך בנים שירצו לראות בהוראה וברבנות — שליחות, ויתמחו בתחום ההלכה והמחשבה היהודית, ירכשו נסיון ויקבלו היתר־הוראה.

(יותר לי להעיר, בהקשר זה, כי עדיין לא עשינו מאמץ אמיתי לטיפוח דור־המשך שיש בו תלמידי חכמים. בית־הספר התיכון שלנו מחנך "לומדי משנה" או לכל היותר "לומדי גמרא אחת לשבוע" ולא תלמידי חכמים שתורתם משוש חייהם ולה הם מקדישים כל זמנם הפנוי; ישיבת הקיבוץ הדתי עדיין לא זכתה למועמדים שיבואו לישב בה כשנות אוניברסיטה, ובנים שלמדו בישיבות אחרות — ניתנים להימנות על מחציתה של יד אחת...).

אסכם איפוא נקודה מרכזית זו: אין שחר לטענה כי עקרונית הרב מהווה סכנה למבנה הדמוקרטי בקבוצה; בעיות מעשיות יכולות להתעורר, אך מודעות להן וצפייתן מראש, יכולה למנוע התעוררותן ומסוגלת להציע פתרונות — ואשר על כן לא ייתכן לטעון כנגד קבלתו של רב מכוחה של טענה מפורסמת זו.

ד

על טענה נוספת נגד קבלתו של הרב עמדנו למעלה — בדברינו על סכנת אי־פיתוח כוחותיהם של חברים אחרים בנושאי הלימוד וההוראה (סעיף (3)); עוד שתי טענות אחרות נשמעות לעתים: החשש והפחד מפני "הקצנה דתית", ובעיות מעין "טכניות" הקשורות במעמדו של הרב.

החשש מפני "הקצנה" דורש הבהרה. אזכיר לדוגמא את הוויכוח על הרחצה בבריכה (מעורבת־משפחתית או נפרדת), שאלת כיסוי הראש לנשים נשואות וכיוצא בהנה. בקיבוץ הדתי מקובלת "נורמה" מסויימת של התנהגות דתית: ככל נורמה, גם זו עשויה להשתנות, ואין ספק שאין בה **קדושה** מיוחדת. וככל נורמה, היא **ממוצעת**, ויש חברים הנוהגים בנורמה חמורה ממנה או קלה יותר, ובהיותה כלולה מפרטים רבים, הרי שאין "ממוצע" כזה יכול לחייב בכל מערך הפרטים את הכל, וישנן סטיות רבות מן הממוצע לכל עבר.

יש איפוא מקום לשער (ולקוות — לשיטתי לפחות), כי רב בקבוצה עשוי לשפר התנהגות דתית בפרט כזה ואחר, ומכוחם של שינויים כאלה, הגיוניים ומודרגים, לגרום שיפור־כולל ב"נורמה" הממוצעת; אם לזאת ייקרא "הקצנה דתית" — אני סבור כי היא חיובית ורצויה, ואדרבא — יש לשאוף להבאתו של רב על מנת לגרום לה.

מאידך, אם נגדיר "הקצנה דתית" כסטייה אל עמדות עקרוניות־השקפתיות שאין להן חלק ונחלה בתוכנו — ולדוגמא, הפרדת חדר־האוכל בין גברים לנשים, או ביטולן של תוכניות תרבות־כללית — אזי החשש הוא ממשי; אך האמנם יש לו בסיס? האמנם יוכל רב שידרוש כאלה לרכוש לו השפעה בציבור כשלנו? האמנם לא נוכל לעמוד מראש על דרכו־דעתו בעניינים אלה?

הבעיות "הטכניות" שאני מתכוון להן, עניינן במידה הנדרשת של "דיסטאנץ" בין החבר מן השורה לרב; יש מקום להתווכח על עצם הצורך ב"דיסטאנץ" כזה, וכבר שמענו דעות לכאן ולכאן בין חברים. ולדוגמא: האם צריך הרב להשתלב במערך התורנויות במשק? בתורנויות השבת, בהגשה בחדר אוכל ושטיפת כלים, במשלוחי עופות או בתורנות נהיגה?

(שלא לדבר על בעיה שהעסיקה בעבר: האם צריך הרב גם לעבוד במשק בענף כזה או אחר? דומה עלי כי היום אין זו שאלה ממשית יותר: על הרב לעסוק בתחומו שלו, כמו שהמורה או מנהל החשבונות עוסק בתחומו שלו).

או, דוגמא אחרת: מה צריך להיות מעמדה של אשת־הרב? האם גם עליה לעסוק בתפקודים "קלאסיים" של "רבנית" — כטיפול בנצרכים למיניהם (רוחנית ופיסית), כהכנת כלות לחופה וכשותפה לפעילותו הרוחנית־מרכזית של בעלה, או שמא עליה לחיות ככל חברה מן השורה בקבוצה?

וגם בעיה מעשית ידועה: האם רצוי הוא כי הרב יהא "חבר" הקבוצה, בעל זכויות וחובות ככל שאר החברים — או שמא עדיפה העסקתו כשכיר, כבעל מקצוע אובייקטיבי הצופה על המערכת הפנימית במידה של אובייקטיביות חיצונית (ושוב הדמיון לרופא)?

לאמיתו של דבר, אין שאלות אלה אלא בעיות מדרגה שלישית. יכריע בהן כל יישוב לפי מיטב הבנתו ודעתו, ובהתאמה עם תנאיו המיוחדים ואישיותו של המועמד. רובנו גדולים מספיק כיום, בבניין ומניין, כדי להיות גמישים בשאלות מעין אלה — ודוגמת הרופא תחזור ותוכיח. אין ספק שהבעיות עתידות לעלות ולגרום ויכוח אולי, אך מדוע נחשוש מפניו? האם יש בארגומנטציה מעין זו כדי לגרום לנו מראש שלא לקבל רב. האם משום שאנו חוששים מבעיות חינוך לא נוליד ילדים, או מפני שיש לחשוש מבעיות מקצועיות לא ננסה גידול חדש או כיוון משקי חדש?

אסכם איפוא: הניסיון הנצבר והולך במשקים בשאלת הרב בקבוצה מראה על חשיבות התפקיד וערכו לחברתנו הקיבוצית־דתית, ויש מקום להניח כי בכוחו לתרום להעלאת הרמה הרוחנית ושיפור ההתנהגות הדתית. יש עם זאת לדעת על בעיות ושאלות היכולות לעכב ולהפריע, ולמצוא דרכים מראש למונען כדי להצליח בחידוש מוסד זה במסגרתו הקיבוצית, אכי"ר.

הרב רפאל אויערבך

בתוככי אחים שבשדות

(הרצאה ב"ישיבת הקבוץ הדתי" — ב' תמוז תשמ"ג)

הקדמה

נתבקשתי ע"י החברים לסטות הפעם ממסגרת למודינו הקבועה, ולהקדיש את שעורנו לנושא "הרבנות בקבוץ". ברצוני להדגיש, שבמסגרת הזמן העומד לרשותנו — אי אפשר להקיף ולמצות את הנושא כולו, אולם יהיה בעיוננו משום נסיון משותף ללבן את הדברים, הן על סמך נסיון אישי והן על פי נסיונם של חברים שנמצאים כאן. אי אפשר שלא להזכיר את מאמרו של ידידיה כהן, בספר הזכרון למרדכי ויזר ז"ל — איש יבנה, אשר הוקדש לנושא זה, מאמר אשר בו ניסה ידידיה להקיף — לא לתקוף — את הבעיה בצורה כנה, הן מתוך הגדרת תפקידיו של רב בקהילה בכלל ובקבוצה בפרט והן מתוך ראייתן של הבעיות היחודיות הקיימות דוקא בקהילה קיבוצית ואשר אינן קיימות בקהילה אחרת. בעיות שרק בראייתן המוקדמת ניתן להתייחס אל הנושא באופן כללי. שמח אני שידידיה משתתף עמנו בדיוננו היום, ונשתדל לדון על הנושא בכוחות משותפים.

אשתדל תחילה להגדיר עד כמה שאפשר את תפקידיו של הרב בכלל ובקבוצה בפרט, ולאחר מכן אתייחס אל הבעיות האוביקטיביות והטכניות שיש בהן להכביד על מקומו ותפקידו של הרב בקבוצה, ויחדיו ננסה ללבן ולראות האם אמנם יש בבעיות אלו בכדי למנוע בחירתו של רב בקבוצה.

אחד התפקידים היפים אשר נטלה לעצמה הקבוצה הדתית — ומשתדלת לישמו לא במעט — הוא המשכיותה של מתכונת הקהילה כפי שהיתה קיימת בקהילות חו"ל. בנושא זה כתב רבות פרופ' מנחם אלון, ואף הרבה להרצות במסגרות של הקבוץ הדתי על תקנות הקהל למיניהן, על מעמדן של הרשויות השונות בקבוצה, המזכירות והועדות, "ז' טובי העיר" ומשמעותם לימינו.

ללא ספק יש בכך משום ברכה גדולה, משום שלצערנו הגדול במסגרת החיים הקיימת בארץ ישראל, הקהילות כמעט וחדלו להתקיים במתכונתם היפה כפי שהיתה בחו"ל. בא"י, רוב רובם של בתי הכנסת, אינם מתפקדים כמסגרת

קהילתית אלא כמקום תפילה או כ"שטיבל" בלבד. ביהכ"נ איננו אלא מקום שבו מתקבצים להתפלל, ואילו מסגרת החיים איננה נעה סביב הציר של ביהכ"נ והקהילה, דבר שבחו"ל מפותח הרבה יותר עד עצם היום הזה. יש האומרים, שרק בחו"ל, כאשר גרים בין הנוכרים, מטבע הדברים ביהכ"נ, הקהילה היא מרכז החיים היהודיים הציבוריים, ואילו בארץ אין צורך בכך מאחר ובין יהודים אנו חיים. כמדומני שהדבר איננו נכון. אמנם אותם גורמים, אותן סיבות שגרמו לקהילה בחו"ל להתקיים במתכונתה הקיימת, אולי אינם נמצאים כאן בארץ ב"ה, אך אין פירוש הדבר שבארץ מיותרת המסגרת הקהילתית. ואכן, פה ושם רואים בעיר מסגרות של קהילות, בד"כ במקום שבו יש ריכוז גדול של אנשים שעלו ארצה מארצות הרווחה — ארצות־הברית ואירופה, אם אילו קהילות של יוצאי גרמניה, או קהילות של "ישראל הצעיר" או דברים מסוג זה וברוח זו. המקומות שבהם משתדלים להעתיק את המסגרת הקהילתית הם עדיין בישובים ובקבוצות, שם כל החברה חיה במשותף במסגרת קהילתית שיש בה הרבה מן המרכיבים של קהילה בחו"ל. ללא ספק גם הרבה שונה. אם אנחנו אמנם מנסים ללכת בדרכן של הקהילות, הרי אין להתעלם מכך שכל קהילה בעם ישראל מאז היותנו לגוי, בחרה לעצמה רב ולא ראתה עצמה מעולם כקהילה כל עוד לא עמד בראשה קברניטה של הספינה אשר היוה במעט או ברב דמות המפתח שעל פיה קבלו את ההחלטות, והוא היוה את אותו "תל תלפיות" שמובן מאליו היה לכולם שחייב להיות במסגרת הקהילתית.

תפקידי הרב

א. **שעורי תורה:** תפקידיו של רב בקהילה — רבים ומגוונים. הדבר הראשון והיסודי, הוא תפקידו של הרב בהרבצת תורה. הרב אומר שעורים ומדרבן אחרים לומר שעורים. צדק ידידיה בכתבו במאמרו, שמן הנמנע שהרב עצמו יאמר את כל השעורים, וזאת משתי סיבות: האחת, משום שהדבר למעלה מכחותיו — "נבל תיבול". אם הרב אכן פעיל, יש לו די והותר תחומים לעסוק בהם ואין בכוחו לומר את כל השעורים כולם. ומלבד זאת, לא רצוי למנוע מחברים בעלי יכולת לומר שעורים — לעשות זאת, ובודאי שאסור שתתפתח איזו שהיא תפיסה שהרב הוא זה שאומר את כל השעורים. נכון הוא, שכל הכרעה הלכתית חייבת להיות בידיו של הרב, ולא יתכן שבקבוץ או בכל קהילה תהיינה שתי רשויות שתפסוקנה הלכה אלא מרא־דאתרא אחד הוא הפוסק את ההלכה, אבל מה שנוגע להרבצת תורה, לאמירת שעורים — הרי שהרב לא חייב להיות האומר היחיד, אבל הוא חייב

להיות המדרבן, זה אשר יתן את דעתו שהשעורים יקיפו את כל מסגרת הציבור — מגיל קטן ועד גיל מבוגר.

ב. **פסיקה הלכתית:** הנושא השני הוא נושא הפסיקה, ובקבוץ נושא זה הוא בעל משמעות הרבה יותר גדולה מאשר בכל מסגרת אחרת. ואסביר את דברי: הפסיקה כוללת שני חלקים. החלק האחד היא הפסיקה ליחיד — אדם פונה בשאלות או שהרב מעורר אותו לעובדה שבנושא מסויים קיימת שאלה, לא תמיד האדם מודע לכך שנושא מסוים טעון ברור הלכתי או שיש לו אספקט הלכתי, ותפקידו של הרב להיות מורה ההוראה ליחיד בכל שאלותיו, אם אלו שאלות שבת, כשרות, טהרת המשפחה, אבלות וכל תחום שהוא. במקביל, הרב חייב להיות מורה ההוראה לצבור ובכך תפקידו של הרב בקבוץ גדול לאין־שיעור מאשר תפקידו בעיר. כי בעוד שבמסגרת תפקידו בעיר, הרב מותחם בעיקר לתחום ביהכ"נ — ויחד עם זאת עליו להשיב לכל אשר יפנה אליו באורח פרטי בשאלות טהרת המשפחה, כשרות וכו' — או ביעוץ, הרי שאין לו שום סמכות — מכח תפקידו — באשר לחיים הצבוריים, הוא איננו נשאל ואיננו מתערב, והנושא הזה כמעט "סטרילי" עבורו.

בקבוץ, בו החיים הצבוריים משותפים, והרב מהווה חלק מן החברה, הרי זה טבעי ומובן מאליו שחובתו של הרב להתייחס לכל השאלות הצבוריות לא־פחות מאשר לשאלות הפרטיות. השאלות הצבוריות כוללות את כל תחומי החיים, ואחזור מאוחר יותר לדוגמאות נוספות, אם אלו נושאים הקשורים לענפים החקלאיים ולמצוות התלויות בארץ, אם אלו נושאים הקשורים לכשרות המטבח, לממונות — גזברות (ריבית, היתר עסקא, שכר־שכיר וכו'), או נושאים הקשורים למערכת היחסים בין חבר לבין מוסדות הקבוצה. במשך שנות רבנותי בשעלבים, עסקתי בבירורם של לא מעט מקרים — ואני במפורש לא מגדיר זאת כ"דין תורה" אלא בירורים — בין חברים לבין המזכירות, בין ועדה אחת לשניה, בין המשק למשק אחר. בימים אלו סיימתי טיפול בבעיה סבוכה שהתעוררה בשל עדרי הבקר שלנו הרועים בסמיכות לשטחי פלחה של משקים אחרים, ויש בשל כך תקריות לא־מעטות — בד"כ לא באשמת הרפתנים אלא בשל פתיחת השערים ע"י זרים, אם אלו כוחות צה"ל המשוטטים באזור ומתוך עצלות לא סוגרים את השער, ואם אלו בדואים הרועים את עדריהם בשדות הפלחה, ומתוך רצון לטשטש את עקבותיהם — הם פותחים את השערים כדי שהפרות שלנו תעלנה על שדות הפלחה של המשקים השכנים. הענין התפתח לכדי ויכוח ער — האם בנחונים הקיימים מותר — מבחינת ההלכה — להמשיך לרעות את העדרים בסמיכות לשטחי הפלחה. את השאלה עוררו דוקא חברים מתוכנו, והויכוח היה נוקב מאד

והגיע לידי מצב שחבר מסוים בענף הבקר הפסיק לעבוד, בטענה שאינו מוכן לעבוד בנתונים האלה, וביקש העברה לענף אחר. המזכירות מסרה את הענין לבירורו של הרב, ובהחלט לא היה זה נושא קל משום שהסוגיא סבוכה מאד. שונה המצב, כשאדם לומד בישיבה מסכת בבא קמא — פרק "הכונס" והכל תיאורטי עבורו — מה לו ולאיזה רועה המסתובב עם בהמותיו... אבל כאשר לפתע פתאום הדברים מקבלים משמעות מעשית ועליך לפסוק הלכה למעשה בדברים הללו — אין זה פשוט כלל וכלל. נקטתי זאת כדוגמא, כי זו דוגמא מאד בולטת להבדל שבין סמכויותיו של הרב בקבוץ לעומת תפקידו בעיר, כי בעיר לא תגענה שאלות מעין אלו לרב השכונתי. ברצוני לומר במאמר מוסגר, שאחד הנכסים הגדולים ביותר שרכשתי — ואני מכיר טובה על כך — זו העובדה שנשאלתי בשנות רבנותי בשעלבים אין־ספור שאלות שרב שכונתי מעולם לא היה נשאל אודותן, והמו"מ עם גדולי תורה וההתכתבויות בכתב ברוב חלקי שולחן־ערוך היו שאלות שאינן שגרתיות. רב בעיר, יכול להשאל פעמים רבות מה דינה של כפית חלבית שנפלה לסיר בשרי ומה דינו של עוף שנמצאה בו עצם שבורה, אבל אותן השאלות חוזרות על עצמן שוב ושוב. ברבנות הקבוץ הגעתי ב"ה לתחומים בתורה שמעבר לידיעה השטחית שהם קיימים — לא היה לי קודם כל עסק איתם, אם זה הלכות בכור בהמה טהורה — דבר שמאד אקטואלי במשק החקלאי, או סדר "זרעים" שהוא לחם־חוקנו בחיים ההתישבותיים, ועוד שאלות רבות מהסוג הזה. ברור, שכל השאלות הללו אינן יכולות להשאל טלפונית, דבר זה גם אי אפשר לעשותו פעמים רבות בשאלות פרטיות. אפשר לטלפן לרב ולשאול אותו שאלה בהלכות טבילה או אבלות, אך א"א להראות לרב כתם דרך הטלפון ולשאלו האם הכתם טהור או לא. ויהודי שאכן חי לפי ההלכה, הרי כמעט בלתי נמנע שלא מזדמנות לו שאלות בהלכות טהרת המשפחה. אלו שאלות שחייבות להיות **נראות** לרב ולא די לשאלן טלפונית. כאן גם מתעוררת נקודה שהעלה אותה ידידיה במאמרו — מה קורה כאשר שאלות כאלו נשאלות בשבת, הרי אז אין לנו קשר טלפוני עם הרב. יאמר האומר: "יש לנו בקבוצים חברים שהוסמכו לרבנות, והם קבלו על עצמם לפסוק". אתייחס מאוחר יותר לנקודה זאת, האם אדם שלמד בישיבה או בסמינר לרבנים או בכל מסגרת אחרת ומוסמך לרבנות — יכול לקבל על עצמו לפסוק, או האם הוא מהווה תחליף לאדם שהכשיר את עצמו לתפקיד, **לייעוד** הגדול הזה של רבנות, ואני בהחלט רואה זאת כייעוד גדול וכשליחות ממדרגה ראשונה.

השאלות הצבוריות הן ללא ספק השאלות שבהן משקלו של רב הגר במקום גדול לאין שיעור לזה שאינו גר במקום, באופן יחסי לשאלות הפרטיות, כי בשאלות כשרות, שבת, אבלות וכדומה, יפנה אדם לרב גם אם אינו גר עמו בישובו, אבל

ספק גדול אם חברי משק יפנו לרב אשר איננו דר במקום בדין ודברים בין חבר לבין מוסדות הקבוצה או דין ודברים שבין שני חברים בינם לבין עצמם. כי יש סוג מסוים של שאלות שאדם לא יפנה בהן לאדם זר שאין לו את האמון בו, כי הוא לא מוכן לשטוח בפניו את כל צדדי הספק, וגם אם שני הצדדים יעשו זאת, הרי אם הנשאל איננו מכיר את הבעיה והמצב מבפנים — ספק גדול אם הוא יוכל להכריע אותה באופן משמעותי, ואני אומר מתוך נסיון, כי כאשר הינך חי בפנים — אתה מכיר את המערכת, אתה יודע איך הדברים מתפקדים, אתה יכול להתייחס לנושאים בהתייחסות אחרת לגמרי מאשר אדם הנמצא בחוץ.

ג. **חנוך:** תחום נוסף הוא תחום החנוך לנוער. כאן ללא ספק, משקלו של רב הגר בקבוצה — גדול עד למאד. כי רב שאיננו בתוך הקבוצה — גם אם הוא בא לביקורים תכופים — איננו יכול לרכוש את הקשר החיוני כל כך לנוער מגיל קטן עד גיל צבא, ואף לאחר מכן, במידה שרב הנמצא במקום יכול לקשור אותו. רב הנמצא במקום מכיר כל ילד קטן, ואינני חושב שיש ילד אחד אצלנו — ואנחנו ב״ה משופעים בהרבה ילדים — שאינני מכיר אותו באופן אישי, והנני משתדל לנצל כל הזדמנות אפשרית על מנת להכנס עם הילדים בשיחה. אם זה במסגרת ביקורים בביה״ס ובבתי הילדים, פגישות בביהכ״נ, הזמנת ילדים הביתה — יחידים או קבוצות, שיחות עם בנים החוזרים מן הישיבות או עם בחור החוזר מן הצבא — לשאול אותו מה נשמע ומה הבעיות שקיימות, לגרום לכך שהוא ירגיש כדבר המובן מאליו שאפשר לגשת אל הרב והוא יראה ברב את הכתובת לשוחח על בעיות אישיות או הלכתיות וכד׳. זה דבר ששום אורח מבחוץ לא יוכל למלא.

ד. **סדרי קהילה:** תפקיד נוסף, הם סדרי הקהילה. כוונתי לנושאים כמו כשרות, עירובין, מקוה, קבורה וכו׳, התפקידים הציבוריים אשר להרבה רבנים בבתי כנסת בעיר כמעט אין שום קשר עמם משום שיש מועצה דתית. רב ביכנ״ס אינו אחראי לעירוב של עירו, הוא גם לא דואג למקוה, אולי במקרה זה או אחר יש מקוה הצמודה לביהכ״נ. בדרך כלל יש לכל מועצה דתית מחלקת עירובין, מחלקת טהרת משפחה, מחלקת כשרות וכן הלאה. במקרה הטוב, מעודכן הרב בהוראות הכשרות אשר מפרסמת הרבנות המקומית, והוא יכול לייעץ לחברי קהילתו שבחנות ירקות זו יש פירות ללא חשש ערלה ובחנות אחרת אינם יכולים לקנות, בחנות פלונית מפרישים תרו״מ ובמקום אחר — אין מפרישים. אבל בד״כ אין הוא אחראי אישית למה שקורה. לעומת זאת, בקהילה כמו שלנו, מוטלת על כתפיו של הרב האחריות הגדולה לכל סדרי ההלכה במקום, וללא ספק — אמרתי זאת יותר מפעם לחברים בשעלבים — לגודל התפקיד המוטל על רב בישוב כזה, היו צריכים גדולי־התורה לשבת במקומות הללו ולא רבנים צעירים חסרי נסיון, אך

מכיון שהם אינם יושבים ואנחנו שלוחיהם — וכך עלינו לראות את עצמנו — אזי הקב"ה נותן את הסייעתא דשמיא ורב צעיר זוכה לעסוק ולפסוק בשאלות כה קשות ומשמעותיות. מורי ורבי הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך שליט"א עצמו סיפר פעם, שלפני שנים רבות הווה עובדא בישיבת "קול תורה" בירושלים, כאשר בחנו תלמיד והוא לא הצליח כ"כ, ודנו אם להשאירו בישיבה או לא. העיר אחד הרבנים שישבו שם ואמר: "השאירו אותו, הוא ילמד קצת ואולי יהיה בסופו של דבר רב במושב". הזדעזע הגרשז"א והגיב: "לא! רב בעיר — אולי, רב במושב — בשום אופן לא!", משום שבקבוץ ובמושב הוא צריך להיות המרא־דאתרא. באמצע השבוע עוד אפשר לטלפן לפוסק מובהק, אך בשבת — גם זה אינו אפשרי. ואתן דוגמא לדברי: בשנה שעברה בקיץ דפקו בביתי בשבת בבוקר והודיעו לי, שדליקה גדולה משתוללת בשדות ומתפשטת במהירות לכיוון המשק. היו חברים שעמדו ומדדו והעריכו שהאש לא תתפשט לכיוון בתי מגורים אלא תפנה לכיוון אחר, והיו אחרים שסברו להיפך. ברור, שעלי היה לקבל את ההכרעה הסופית — האם יוצאים לכבות או לא. הכרעתי שצריך לכבות ובהתאם להלכה האומרת שעל הרב להיות הראשון — פשטתי את בגדי השבת ולבשתי בגדי עבודה, לקחתי מחבט והלכתי בראש המכבים. היה ברור לי, כי לא כלם תמימי דעים עמי, ובהמשכה של השבת הרציתי בפני החברים את הנימוקים להיתר הכיבוי, אך בשעת מעשה היה עלי להכריע בצורה פסקנית ולהראות דוגמא אישית על־מנת שכל הציבור יהיה שלם במעשהו. זה דבר, שרק אם הרב נמצא במקום וחי בין האנשים, הוא יכול לעשותו. שום אורח מבחוץ אינו יכול למלא את הפונקציה הזאת, וזה דבר שא"א להתעלם ממנו.

ה. **יעוץ:** התחום האחרון, כמדומני, הוא התחום שאיננו מוגדר. אבל הוא נוצר ממילא. זהו תחום היעוץ.

תחום זה מתחלק אף הוא לשני חלקים: החלק האישי והחלק הצבורי. החלק האישי איננו מעוגן ב"חוק". אדם יכול לחיות בקבוצה שנים רבות, וחוץ מאשר לומר לרב "שבת שלום" — הוא לא מדבר עמו מטוב ועד רע. הוא גם יכול לחיות שנים רבות אף מבלי לומר "שבת שלום" לרב, וגם על זאת לא ינזוף בו איש. אבל אם הוא יפנה לרב בבעיותיו האישיות — זה דבר שנתון להחלטתו האישית לחלוטין. הרב מצידו, מעולם לא יכפה על אדם להביא בפניו את בעיותיו האישיות. הוא יכול לנסות לפעמים, יכול להעז, כשהוא רואה שפניו של אדם אינם כתמול שלשום, כאשר הוא יודע מאחרים שבמשפחה זו או אחרת יש בעיה וכשהוא מודע שאלו אנשים שבטבעם לא יפנו בעצמם, יכול הוא לפעמים ליזום את השיחה, לנסות לדובב ולהכנס לענין. אבל אם יתנו לו להבין שעזרתו אינה

רצויה — אזי הוא יצא מהענין באלגנטיות. אך בדרך כלל, כאשר יש מערכת יחסים טובה בין הרב ובין הצבור, הרי אלו מעשים שבכל יום שאנשים פונים אל הרב בבעיותיהם האישיות, אם אלו שמחות או ח"ו להיפך, או בעניני יעוץ — ענינים שבין אדם לחברו ובין איש לאשתו וכל מה שכרוך בכך, כל־אחד לפי טבעו ובהתאם לאופיו.

לא תמיד הרב יכול לעזור, אבל להיות "הכותל המערבי" — גם זו ברכה, כי "דאגה בלב איש — ישיחנה". פעמים, האדם פשוט צריך להשתפך בפני מישהו, והידיעה כי פרק את כאבו אצל הרב ושמע מלה טובה — גם זה דבר שאין לזלזל בו. אינני מתעלם מן העובדה שרב בישוב כזה צריך לא פעם לעסוק בעניינים שהם מעניניו של פסיכולוג או סוציולוג, ועל כן על הרב לעמוד בקשר קבוע עם אנשי מקצוע, ויש לא־מעט בעיות כאלה. יש גם בעיות לא נעימות, שנדמה לפעמים שהן הלכתיות והן יותר בעיות פסיכולוגיות וסוציולוגיות. אירע פעם שאחד ה"זמניים" אצלנו נכשל ושלח ידו בחפצי אחרים. מתוך בירור מי האישיות, היה ברור שלא די להסביר לו שהתורה אסרה לגנוב ועליו להשיב את אשר נטל. גם אין לעשות זאת בצורה שתבייש אותו. אין גם לעשות זאת בדרך שתגרום לו לפתח נוגדנים במקום שהוא יודה, הוא יקיף את עצמו כקיפוד ויכחיש, והרי אף איננו רוצים לערב את המשטרה. זה דבר הדרוש טפול בצורה מאד עדינה, כאשר הא-ב בדברים הללו היא הסודיות. האתיקה המקצועית הזאת של סודיות מעוגנת בהלכה, ואסור לאדם להיות הולך רכיל ולהפר את האמון הניתן בו. אם יודע אדם שסודותיו דולפים הלאה — הוא חדל לבוא ולדבר, ובצדק.

והוא הדין במישור הצבורי. יש מערכת יחסים הדוקה בין ועדת חברים לבין הרב. יש לא מעט אנשים שאינם רוצים לפנות לועדת־חברים משום ששם יושב חבר מסוים אשר יחסיהם עמו אינם תקינים ואינם רוצים שהוא יעסוק בעניניהם, והם שמחים שישנה כתובת אחרת שאליה אפשר לפנות, והרב יעשה אח"כ עם המידע כרצונו. ברור, שלדברים הללו יש משקל הרבה יותר כבד בתחום הצבורי מאשר בתחום האישי. הרב כיועץ בתחום הצבורי, יכול להביא תועלת וברכה מרובה.

במאמרו, העלה ידידיה את החשש שמא יפול בחלקה של הקבוצה רב שאין לו טַקט והוא ינצל את מעמדו מעבר למותר ויפר את כל כללי הדמוקרטיה. אין להתעלם מאפשרות כזו, ואם אין לרב טקט הוא לא יצליח בתפקידו, לא רק ברבנות בקבוץ אלא גם בכל מקום אחר. זה מה שקרוי בפי העם — "החלק החמישי של 'שולחן ערוך'", או כפי שאמר לי פעם מו"ר הגרש"ז אויערבאך שליט"א: "אין זה החלק החמישי של 'שולחן ערוך'. זה עוד לפני החלק הראשון...". אם אין לרב טקט ויחסי אנוש — אל לו לשמש ברבנות. אדם צריך

לדעת את הגבולות והמגבלות. צריך לדעת את הסמכויות, ולא אחת הדגשתי לחברים, כי דברים מסוימים אינם נאמרים כפסק הלכה אלא כחוות־דעת אישית, הרוצה — יקבל ושאינו רוצה — יחלוק.

שאלה: ואיך קבלו את זה בקבוץ?

כל אחד קיבל את זה כפי שהוא רצה ובהתאם להתייחסות לרב. יש בודאי כאלו הסבורים שאם הרב אמר — יש לקבל את דעתו, אף אם אין זה פסק הלכה, ודבר זה גורם לרב לא אחת להמנע מהשמעת דברים כדי לא לתת לדבריו משקל־יתר מעבר להבעת דעה אישית. אולם כאשר ברור לרב שרוב הצבור יקבל את הדברים כפשוטם מאחר ואין הרב מעגן את דבריו במסגרת הלכתית, אזי אין מניעה לומר את הדברים.

ברור הוא, כי כל התפקידים הללו מוכיחים את מידת חיוניותו של רב לקבוצה, ואין קהילה יהודית יכולה להתקיים ללא רב.

הבעיתיות בבחירת רב

פה אנו מגיעים לנושא הספציפי שלנו יותר: מה הן השאלות המתעוררות בקבוצה כתוצאה מנוכחותו של רב במקום? ומגדיר אני את השאלה דוקא בצורה כזו, ולא מנסח בסגנון — "מה הן הסיבות המונעות את בואו של רב למקום?", משום שאישית סבור אני שהסיבות הללו הן דברים שאפשר להתגבר עליהם ושהמסקנה חייבת להיות שצריך להיות רב בכל קבוצה.

השאלה האחת שהתעוררה כבר קודם לכן: האם רב באמת ינצל את מעמדו מעבר למה שהצבור יצפה ממנו? האם קיומו של רב במקום גורם לחשש שיסתובב בחברה מין "דיקטטור" אשר ירכז בידיו סמכויות־על מבלי שהחברה תוכל למנוע זאת?

אינני יכול לומר שהאפשרות הזאת אינה קיימת. במידה והגיע אדם חסר טקט אשר אינו מתאים להיות איש צבור — עלולים באמת להגיע לידי מצב כזה. אבל, הרי דבר פשוט הוא, שאפשר להסביר לכל אדם שאיננו רצוי לקהל, וגם לרב אפשר להסביר זאת. יש שעושים זאת בדרך גסה יותר ויש שעושים זאת בדרך עדינה יותר, וקראנו בפרשת השבוע (פ' קורח) על אנשים שהרחיקו לכת בשאיפתם להראות לרבם שאיננו רצוי להם. מכל מקום, אינני חושב שהכרחי להגיע למצב שבו תשתרר איזו שהיא "דיקטטורה" של כל־יכול אבסולוטי.

בכך צדקת, ידידיה, בכתבך במאמרך שלרב אין בעצם אמצעים לכוף את דעתו, והוא יכול אמנם להביע את דעתו, אבל אם לא רוצים לשמוע בקולו — לא ישמעו... אין כונתי לפסק־הלכה, באשר שם אכן יש לצבור לקבל דעתו של המרא־

דאתרא ללא כל קשר לאישיותו של הרב, ואין זו השאלה האם יש לרב אמצעי־כפיה לכפות את פסק השו״ע על בני קהלתו. דברי מתייחסים לאופן בו נאמרים הדברים — ויש משמעות רבה לצורת הגשת הדברים אף בעניני הלכה — וכן להתייחסותו של הרב לנושאים אשר אינם נושאי הלכה מובהקים, אלא השקפתיים.

הרב בודאי זקוק למדה גדולה של טקט בשביל לדעת במה עליו להתערב ובמה אין עליו להתערב. אינני אומר שאין ויכוחים בנקודה זו, ובודאי ישנן סוגיות מסוימות שהרב סבור שזה ענינו ומוסדות הקבוצה סבורים שאין זה מענינו, ומתוך כך באים לידי ויכוח ועימות. אך זה עדיין לא מצב בלתי־סביל, זו עדיין לא סיבה המצדיקה לא לבחור ברב לישוב.

יש בודאי סוג מסוים של שאלות, שהרב יודע מראש שבהן לא כדאי לו לגעת, לפחות בשלב הראשון. ואציין דוגמאות:

שום רב לא יבוא לקבוצה ויאמר ביום הראשון שהבריכה חייבת להיות נפרדת, גם אם זו דעתו וזו דעת ההלכה. אין רב אשר יבוא לכהן בקבוצה ויאסור לשבת בחדר אוכל מעורב, או שיאמר לחברים שחד״א מיותר מאחר ואפשר לחנך את הילדים בבית באופן טוב יותר. משום שללא ספק כל רב הבא למקום, יודע לאן הוא הולך וקודם לבואו עליו לשקול האם הוא מוכן לבא בנתונים המסוימים, ואדעתא־דהכי הוא בא למקום. הרי יודע הוא שהינו הולך לקבוץ, ולא התגלה לו רק אחרי בואו שהבריכה מעורבת, ולא התגלה לו רק אחרי בואו שהלבוש במקום הוא כזה וכזה. הוא ידע זאת קודם לכן, והיה בידו לשקול אם רוצה הוא לבא או לא. אבל אם החליט לבא למקום — הוא בא מתוך הנחה גמורה שאלו הם פני הדברים. אין פירוש הדבר, שאם אכן יקשור קשרים במקום ויצליח להתחבב על האנשים, שאין לו עתה רשות וחובה להתחיל לפעול בכוון מסוים, לשכנע — לא בצורה אולטימטיבית אלא בדרך של שעורים, להבהיר את הסוגיה תוך כדי עיון משותף. יודע אני, כי ישנם אנשים האומרים: ״אכן, בכך אין אנחנו רוצים. משום שאם הרב יצליח, בסופו של דבר הוא ׳ישחיר׳ את פני הקבוצה ואין אנחנו מעונינים בזאת״. לאנשים אלו — אין לי תשובה. אותם ברצוני לשאול שאלה יחידה: האם הבעיות שאדם כזה מציג בתור סיבות לאי־הבאתו של רב לקבוצה הן באמת בעיות אוביקטיביות, או בעצם אדם זה איננו רוצה ברב כלל והוא בונה תלי־תלים של סיבות כדי להצדיק את התנגדותו לבחירת רב לקבוצה?... האם הוא קודם מצייר את העיגול ואח״כ יורה את החצים, או שמא הוא יורה את החצים תחילה וסביב להם משרטט את העיגול?... אדם האומר: ״אני מוכן להתנסות שרב יבא לקבוצה, ולכשיתברר שהוא מקובל ומצליח לשנות דבר זה או אחר — תבוא עליו ברכה״ — עמו אפשר לדבר. אך כאשר אדם סבור שיש להביא רב מתוך

הנחה שאין לו רשות לשנות דבר ועולם כמנהגו ינהג — הרי זו הוכחה שכלל אינו חפץ ברב המתפקד, אלא בקציני־דת המספק שירותים דתיים, וזה דבר שמבחינת ההלכה איננו תקף ואינו יכול להיות.

הרב כ"חבר"

שאלה נוספת שהיא מאד אקטואלית: האם כדאי שהרב יהיה חבר או עדיף שלא יהיה חבר, ובמקביל — האם כדאי שהרב יעבוד באחד מענפי המשק או עדיף שלא יעבוד? אין בפי תשובה חד־משמעית. בכל קבוצה וקבוצה יש לדון את הדברים הללו לגופם. ואולי אעמיד את השאלות הללו תחילה מן הכוון ההפוך — לא מנקודת מבטו של הצבור, אלא מזוית הראיה של הרב. יש בעיתיות גדולה מאד באשר למעמדו ולדמותו של הרב בקבוצה מבחינתו של הרב.

אם תעיינו ברמב"ם בהלכות תלמוד תורה, אם תבדקו בשו"ע יו"ד בהלכות כבוד רב, תווכחו לדעת כי מוטלת חובה על הרב לשמור על דיסטנץ כלפי הצבור, והדיסטנץ הזה מעוגן במסגרת ההלכה. הדיסטנץ הזה אינו תמיד טוב ונעים לרב, אבל כך קבעו חז"ל. ואתן דוגמא לדברי: בבית הספר בשעלבים התקיים טקס אשר הוזמנתי אליו. הגעתי לביה"ס דקות אחדות לפני המועד הנקוב ונכנסתי לאולם אשר בו אמור היה הטקס להתקיים. לאט לאט החלו התלמידים לצאת מכתותיהם ולהכנס לאולם, והנה בא אלי המנהל במרוצה ובקשני לצאת עמו מן האולם. לשאלתי לסיבת הדבר, השיב לי כי לא יתכן שהרב ישב וימתין לכשלש מאות תלמידים. עלי לבא עמו לחדרו, ולכשיתמלא האולם — יודיעו על בואו של הרב, כל התלמידים יקומו ואזי אכנס. לא הועילו כל טיעוני שיעזבני לנפשי מאחר והנני כבר יושב באולם. הוא עמד על חובתו וזכותו כמנהל, לדרוש מהתלמידים לכבד את בואו של הרב בקימה. היתה זו עבורי הרגשה מאד לא נעימה, אבל ללא ספק זה מאותו דיסטנץ שחז"ל מצאו לנכון לקבעו. אל תחשבו שזה נעים לי כשהנני מאחר לביהכ"נ — וזה קורה לצערי יותר מפעם — ואנשים מבוגרים ממני וקשישים קמים, והרי העיד רבי אלעזר בן שמוע על עצמו: "מימי... לא פסעתי על ראשי עם קודש" (סוטה לט ע"א ורשי שם), ואל תחשבו שזה נעים לרב שממתינים לו בתפילה. אבל אלו דברים מקובלים בעם ישראל.

חכמינו אמרו, שתלמיד חכם דומה בעיני הבריות לכלי של זהב. כיון ששח עמו — דומה עליו ככלי כסף, כיון שאוכל עמו — דומה עליו ככלי של חרס. חז"ל היו מודעים לכך, שככל שהפער קטן — הדיסטנץ פוחת והולך, וחז"ל לא רצו שהדיסטנץ הזה יפחת ועל כן הם עמדו על מגבלות מסוימות. יש הלכות פסוקות ברמב"ם ובשו"ע שתלמיד חכם לא יעשה מלאכה בפני שלשה ולא יעשה מלאכות

בזויות ולא יסתובב בשוק כדרך האנשים, ועוד הלכות רבות המפורטות ברמב"ם.

אין שום ספק, שבצורת החיים הספציפית שלנו — בלתי אפשרי ליישם את ההלכות הללו עד תומן. אותו רב בקבוצה שיחיה במגדל־שן ויהיה מנותק לגמרי מהצבור — אין לו שום סיכוי למצא מסילות ללבבם של האנשים. אבל השאלה העדינה היא, עד היכן צריך לוותר ואימתי אין לוותר. יש דברים מסוימים שלדעתי אסור לוותר עליהם, וישנם דברים שקל יותר לוותר עליהם. בילדותי, במקום מגורי היה ברור שפנו אל הרב בגוף שלישי ולא עלה על הדעת כלל לומר לרב — "אתה". דבר זה אינו קיים ולא יתכן שיהיה קיים בצורת חיים שיתופית, בה הרב הוא חלק מהמשפחה הכללית, הוא חבר של כולם, עובדתית, ובודאי שיש ברכות ומעלות גדולות בעובדה שהרב חי עם כולם ללא כל אותן מחיצות. מחיצות אלו אולי גורמות מחד לכבודו של הרב — גם לא תמיד, אפשר להתחצף לרב גם בגוף שלישי — אבל הן ללא ספק גם גורמות לריחוק. היחס החברי בקבוצה גורם לכך שיהיה קשר הדוק עם הרב ויוכלו לפנות אליו בדברים שאדם בעיר איננו מעז לפנות בהם אל הרב. צריך לדעת דבר אחד וזה קשור לנקודה הזאת — מעמדו של רב בקבוצה הוא פועל־יוצא של כל התפקידים שהזכרתי מקודם. כאשר רב איננו אלא רב טקסי, העורך טקסי בר־מצוה, חתונה, לויה וכו' — הוא מקובל וחביב על הכל. אך ככל שהרב מעורב בין הבריות ויש לו יותר סמכויות והוא מתערב ביותר נושאים, מטבע הדברים יש לו אופוזיציה גדולה יותר, משום שזה שאינו עושה כלום — אין לו מתנגדים. חז"ל אמרו, שהאי צורבא מדרבנן שכל בני עירו אוהבים אותו — אות הוא שאיננו עושה את תפקידו כראוי. יש למצוא את הדרך האמצעית. בודאי שרב הנמצא בקהילה קיבוצית, מכח התפקידים הרבים שיש לו — יש לו אופוזיציה גדולה יותר, ועליו בודאי נאמנו דברי המשנה בעדויות "מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך". פה אין שום תקדימים. אצל חסידים, מתמנה הרבי החדש עם פטירת אביו, ובעצם היותו ממשיך השושלת — יש לו קרדיט. רב — ובפרט רב בקהילה כשלנו — אין לו שום קרדיט קודם, והיה אם יצליח — יצליח, אם לא יצליח — עליו לעזוב את המקום. בודאי שבמסגרת הזאת הדיסטנץ או חוסר הדיסטנץ משמש פונקציה לא קטנה, ובזה אין כללים, כל רב יעשה בדברים הללו כפי הנראה לו. היו רבנים בקיבוצים שהסתובבו ללא חליפה ועבדו בענפים חקלאיים, היו רבנים שהסתובבו עם חליפה ולא עבדו, היו רבנים שהיו חברי־משק והיו רבנים שלא היו חברים. אני מאמין בדבר אחד, ואני יכול להעיד עלי אישית — שאי־קבלת החברות לא נבעה מתוך הבעת התנגדות לאורח החיים הקיבוצי, מתוך הפגנתיות. משום שאם הרב חושב כך — חזקה שלא יאריך ימים בתפקידו, משום שגם אם לא יביע זאת, הרי אם הוא חושב כך — זה יצא ביום מן הימים בפליטת־פה, במשפט אומלל, או בכל דרך אחרת. אנשים תופסים דברים

כאלו מהר מאד. אם אדם מתגורר בישוב וצורת החיים אינה לרוחו — אין לו מה לחפש במקום.

השאלה, האם רצוי שרב יקבל עליו חברות או לא — היא שאלה מורכבת מהרבה מאד אספקטים, בין היתר האם טוב שהוא יהיה חבר. הזכרתי כבר, שגם בקבוצה מתעוררות שאלות בדיני ממונות, דינים בין הקבוצה ובין היחיד. אינני בטוח, שכאשר הרב הוא חלק מן השותפות מבחינה ממונית — הוא יכול להיות בו־זמנית האדם שידון על אותם הנושאים שיש לו בהם שותפות. העובדה שאין לו חלק בשותפות הממונית — מקילה עליו להתייחס לדברים בצורה אוביקטיבית משום שהוא אינו צד בענין ואינו נוגע בדבר. ויתכן, שאם הרב עצמו חבר — אסור לו כלל לדון בנושאים שהוא שותף בהם. בכל אופן, אלו דברים שבודאי טעונים שיקול דעת יסודי. לא כל אי־קבלת חברות נובעת מתוך אי־הסכמה עם צורת החיים במקום. בודאי שלא.

דמותו של הרב

אם מותר לי להתייחס שוב לדבריך, ידידיה, במאמרך באשר לדמותו של הרב. הינך מביע את השאיפה לרב ת״ח אשר יהיה גם נעים הליכות, בעל שפה וסגנון, חביב ומקובל ומוכתר בכל מדה טובה. והעלית את השאלה: במדה ואין מוצאים רב אשר יש לו כל התכונות הללו, האם הרשות בידינו להמנע מבחירתו של רב עד שנמצא את האדם העונה על כל הדרישות הנ״ל, או שעלינו לוותר על דברים מסוימים. ומבקש אני להתייחס לשאלתך ולומר שני דברים: האחד, כשאני מדבר עם חברים בקבוצות יש לי לפעמים את הרושם שהם מחפשים את הרב שטרם נולד... היכן ניתן למצוא את הרב אשר חונן במכלול הדברים הללו?... משה רבנו ע״ה היה כבד־פה והעיד על עצמו — ״לא איש דברים אנכי״ ועם זאת הנהיג את עם ישראל 40 שנה. ואף עליו נמצאו מותחי־בקורת. חז״ל אומרים על הפסוק ״והביטו אחרי משה״ — כשהיה משה יוצא מביתו מאוחר — היו אומרים שהוא חושב רק על עסקי ביתו ולא חושב על הצבור, וכשהוא היה יוצא מביתו מוקדם — היו אומרים שהוא רב עם אשתו... גם משה רבנו היה צריך להגיש דו״ח כספי בסוף בניית המשכן ״אלה פקודי המשכן משכן העדות״, משום שהיו שריננו עליו שלקח לעצמו. וחז״ל מתארים כיצד היו האנשים אומרים: ראו כמה עבים שוקיו, ממי הוא מתפרנס — לא מהכספים שלנו?! וזה אמרו על משה רבנו שעליו מעידה התורה ״ודיבר משה עם ה׳ פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו״ — ״בכל ביתי נאמן הוא״!. גם בו ניסו למצוא פגמים. אין רב אשר ינקה מהדברים הללו, ואסור להיות מכסימליסט ולדרוש אדם שיש לו את הכל. אמרתי

כבר מקודם, אותו אדם שהינו ת"ח היכול לפתור את כל הבעיות ההלכתיות הסבוכות, והוא נואם כה מוצלח והוא כזו אישיות נפלאה — הוא לא יבחר דוקא להתישב בקיבוץ סעד!

דבר נוסף שברצוני לומר, ויתכן שיהיו אלו דברים תקיפים במקצת, ואבקש את סליחתכם מראש. ה"שפת אמת" כותב בפרשת "זכור" על דברי המשנה הידועה בסוף מסכת ר"ה: "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא בזמן שישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים — היו מתגברים, ואם לאו — היו נופלים". פשוטם של דברים — "היו מתגברים או היו נופלים" מתייחס לבני־ישראל. אך על כך שואל ה"שפת אמת": אם ידע משה שכל זמן שהוא מרים את ידיו כלפי מעלה — בנ"י מתגברים, מדוע יוריד את ידיו?! ומסביר ה"שפת אמת" את המשנה בדרך אחרת: "היו מתגברים" ו"היו נופלים" אינו מתייחס לישראל אלא לידיו של משה רבנו. כל מנהיג ציבור שואב את כוחו מן הציבור. אם הציבור מסתכל עליו — יש בכוחו להחזיק את ידיו למעלה, ואם מזלזלים בו — ידיו נופלות! הרב שואב את כוחו מן הציבור וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק: "לך רד..." — כלום לא נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל! וכל זמן שהיו ישראל נזופין — לא נתיחד הדיבור עם משה, והרב והציבור חייבים להיות כ"מים פנים אל פנים". כשם שכל רב מקבל את קהילתו בהתאם לכשוריו ובהתאם למדרגתו, באותה מידה מקבלת הקהילה את האדם בהתאם לדרגתה — "פרנס לפי הדור". לא יתכן שקהילה תתנהג בצורה מסוימת ותצפה לרב בסגנון אחר. אם קהילה שואפת לקבל אדם בעל דרגה מסוימת — עליה ליצור את הנתונים שירצו לבוא אליה. אבל אם בני קהילה יוצרים את התדמית שהרב שלהם חייב להיות "סופרמן" ואסור לו לדבר על נושא זה ועל נושא אחר, ואסור לו "להשחיר", ואסור לו לדרוש, וכן הלאה, אבל הרי מובן מאליו שהוא צריך לשבת בתוכנו, ולהזדהות עמנו, ואם אינו מזדהה אתנו — עדיף שלא יבוא... — כמדומני שפה נוצר עוות מסוים, וכאן עומדת השאלה בכל חריפותה: האם אנו מעוררים את הבעיות משום שהן עניניות, או שאנו מעוררים את הבעיות משום שאיננו חפצים ברב. עלינו להבהיר לעצמנו כי רב חיוני לקהילה וכמו שא"א לו לגוף בלא נשמה — אי אפשר לה לקהילה בלא מורה דרך ומחנך. חברים שהם יודעי תורה, יכולים להרביץ תורה וללמד, אך אינם יכולים למלא את הפונקציות שרב מוצלח מסוגל למלא בקהילה כזאת. וללא ספק צריך להכשיר את הקרקע לקראת בואו של רב וללכת לקראת האתגר והנסיון . אני חושב שהעובדה המרתיעה לא מעט חברים בקבוצות, שעד היום הרבנים לא האריכו ימים בתפקידם ועזבו אחרי שנים אחדות (חוץ מאשר אצל שלשה רבנים שאצלם התחיל הסיפור בצורה הפוכה — שני הרבנים ב"חפץ חיים": הרב הלל ברוקנטל זצ"ל

ויבלח"א הרב קלמן כהנא וקודמי בשעלבים — הרב מאיר שלזינגר, אשר לא באו לקבוץ כרבנים אלא כחברי הקיבוץ, ומתוך הקבוצה גדלו ונהיו לרבני הקבוצה. אבל רבנים שבאו לכהן כרבנים — לא החזיקו מעמד הרבה שנים) — איננה מוכיחה שאין מקום לרב בקיבוץ. כמדומני, שהדבר נובע משתי סיבות מרכזיות: א) השחיקה גדולה ורבה משום שזו רבנות בביהכנ"ס, בחדר האוכל, בבית וברחוב. ואל נשכח, כי בישוב קטן הרב חשוף בכל הליכותיו ונמצא, כביכול, תחת מיקרוסקופ. בכל שנותי בשעלבים נמנעתי מללכת לבריכה של המשק. אמרתי לעצמי, אמנם בקיומה של ההלכה שלא לעשות מלאכה בפני שלשה (כנפסק בהל' תלמוד תורה לרמב"ם) — איני יכול לעמוד בשל אופיה של הרבנות בקבוץ, אבל גם להסתובב בבגד־ים בפני כולם — אינני חייב, והרגשתי שהדבר עלול להפריע לי. אני יודע שאחרים לא נהגו כך וחשבו להיפך, שכך יחשבו כחבר'מן וכך יהיו יותר מקובלים. האיזון בין חבר'מן — מחד לבין שמירה על דיסטנץ — מאידך, הוא קשה ומורכב עד מאד. המתח גדול, הדרישות רבות מאד והביקורת — גדולה מאד, משום שככל שיש לאדם יותר סמכויות — יש עליו יותר ביקורת. כל אלה גורמים לשחיקה גדולה מאד. ועם זאת יש לי הרגשה כי אין גיבוי מספיק לרב בקבוצה משום שהאנשים אינם מודעים דיים לקושי התפקיד ולגודל הבעיות, ובסופו של דבר מוצאים הרבנים את מקומם בחוץ. אין פירוש הדבר שלא כדאי לנסות, שלא כדאי להתחיל, ויעידו כאן החברים שבקבוצותיהם היו רבנים, אפילו לשנים אחדות בלבד. אין לי ספק, שכל אחד מהרבנים הללו השרה ברכה במקומו, ואיש אינו מצטער על השנים שהרב היה בקבוצה.

ולסיום אתיחס בקצרה לנקודה האחרונה שהעלה ידידיה במאמרו — חובתנו להצמיח את הרבנים מתוכנו, מתוך הקבוצות עצמן. בכך תהיה בודאי ברכה גדולה. אדם שלא בא כ"יבוא" מבחוץ, וצריך ללמוד את המערכת, אלא אדם שינק עם חלב אמו את חיי הקבוצה ומעוניין להמשיך בדרך החיים הזו — זה ללא ספק דבר מבורך מאד. אולם בשביל ליצור בן־משק כזה — חייבים לתת לו את מלוא האפשרויות להגיע לכך. אינני בטוח — ואני נוקט לשון זהירה — שאותו בחור שילמד עד גיל 18 בתיכון ואח"כ ילך לצבא ורק אז יתחיל את לימודיו הישיבתיים — שהוא יוכל כעבור שלש או ארבע שנים, בהיותו בן 26, לקבל על עצמו את העול הכבד של פסיקת הלכות והנהגת צבור. יש לקחת בחשבון ולשקול גם את הנקודה, אם אותו אדם אשר תמול־שלשום היה ילד קטן בקבוצה — יוכל מחר להיות רבה של הקבוצה, בבחינת "אין נביא בעירו", ודבר זה חזיתי על בשרי בסרבי לקבל את הרבנות בקהילה בה גדלתי בילדותי, על אף רצונם של רבים מחברי הקהילה.

יכול להיות, שהפתרון הוא שקבוץ "סעד" יכשיר בן־משק אשר ילך להיות רב ב"עלומים", אבל אינני בטוח שתהיה נכונות לכך מצד הקבוצה ה"משקיעה". בכל אופן, בודאי שבמסגרת החינוכית הקיימת בקבוצי "הקבוץ הדתי" — אי אפשר להוציא את אותו תלמיד חכם שחייב להיות בשביל לקבל על עצמו עול צבור וקהילה בעלת דרישות הלכתיות ברמה כזאת. יתכן, וצריך לקבל החלטה עקרונית, שאם נוכחים בגיל מוקדם בבן־משק שיש לו את הנתונים המתאימים ומוכן ללכת בכוון הזה — שיש לאשר לו אישור מיוחד ללימודים ישיבתיים. בינתיים, עד היום לא החליטו החלטה כזו לגבי אף אחד, ועל כן אינני בטוח שהצעתך זו היא העצה הנכונה, לפחות בשלב הזה.

צבור המעונין ברב ומבין את נחיצותו בקהילה — צריך לעשות את כל המאמצים בשביל לרכוש רב, גם אם זה לא ילך בדרך הקלה. מנסיוני שלי למדתי כי אין תחליף לרב בקבוצה. חבר שלמד ויודע, יכול לעזור ולהגיד שעורים, אך לא יקבל על עצמו את התפקידים הרבים והקשים שרב חייב לקבל על עצמו. אודה, לא היה לי תמיד נעים להכנס לכל מיני סכסוכים אישיים או שאלות לא־נעימות — בשביל להצליח בדברים אלו, יש צורך בסייעתא דשמיא מיוחדת. משה רבנו ביקש מהקב"ה: "יפקוד ה' אלקי הרוחות איש על העדה", ורבותינו פירשו זאת — איש היודע להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד — אבל לא הרשיתי לעצמי שלא להכנס. הרי גם בשביל זה הרב נמצא בישוב! הרב, ורק הוא חייב לשאת בעול הזה, וכבר אמרו רז"ל: "כסבורים אתם, שררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם!", והרי יודעים הינכם את סגנון חתימתו של הראי"ה קוק זצ"ל על מכתביו — "עבד לעם קדש על אדמת הקדש"..., וב"ה, שני הצדדים הבינו זאת, וברוב המקרים נסתיימו הדברים בצורה יפה. גם זו סיבה לבחירת רב, וכבר אמרו רז"ל — "אין דבר העומד בפני הרצון", ויפה שעה אחת קודם.

הגיע הזמן, אחים יקרים, שכל החרדים באמת לאהבת שם ד׳, והמיחלים לאור דברי קדשו על אדמת הקודש, יצאו חוצץ לכבש את העולם המעשי שבאה״ק, לא בתגרות ובמריבות, לא בדברים שוללים כ״א בפעולות חיוביות, לבנות ולכונן מקורות לפרנסה ולכלכלה, ע״י עבודה ובנין, לרוב בני תורה ביחוד, אשר רק באופן זה יוכלו להשאר היותר מצויינים והראויים להיות גדולי הדור להיות קבועים באהלה של תורה בהרחבת דעת ורב כשרון וחכמת אמת, והחיל כולו אשר נגע ד׳ בלבבם יתרומם כבודם וערכם, וארחות חייהם, המבוססים על יסוד התורה ואמונת אמן באחיזה של בנין עולם והרחבת הישוב המעשי בארץ הקודש, יהיו למופת לכל המון אחינו המתנחלים בישוב החדש מיד ולדורות. וכל אשר תוסיף החריצות המעשית, ועמה ההצלחה בברכת ד׳ על הולכי בדרכיו, בהיותם ג״כ עמוסים בדרך ארץ ויגיע כפים, המנעימים את החיים ומבריאים את הגוף ואת הנשמה ביחד, כן תוסיף הפעולה הרוממה הזאת להרחיב את חוגה ולאגד את משמרת ד׳ בהליכות החיים של תורה ומצוה עם תחיית האומה המעשית על ארץ חמדתנו, שזה הוא באמת יסוד הצמחת קרן ישועה לבית ישראל.

ע״כ אחים אהובים, חזקו ואמצו את הדגל הקדוש הרם והנשא, של חפץ בנין אה״ק בפועל, על יסוד אהבת התורה והמצוה והרחבת גבולם בחיים המעשיים של ארץ ישראל, המתרחבת והולכת לעינינו, את דגל קודש זה אל תעזובו, הרעיון הנצחי הזה, הנובע ממקור חי העולמים ב״ה, יתן לכם עז ועצמה, למען תגיעו למטרתכם הקדושה, אשר גם אם יהיה ראשיתה מצער יש תקוה שאחריתה ישגה מאד.

(הראי״ה קוק זצ״ל: אגרות ראיה, ח״א קלט)

הרב שלמה אבינר

מעמד הרב או מעמד הישוב?*

נראה, שישנה תופעה של שימוש לא־נכון במונחים, הגורמת לסיבוך נוסף. הבעיה הראשית אינה — מעמד הרב, ולא עוד אלא שגם ייתכנו מצבים בהם לא יהיה רב בישוב; הבעיה הראשית היא — מעמד התורה בישוב, או ליתר דיוק — מעמד הישוב כלפי התורה, כי התורה היא הנצח.

1. לכן, ראשית יש להכריע ברורות את מעמד הישוב כלפי התורה:

א. או שכל בעיה מעשית שתתייצב בפנינו — תיפתר ע"פ התורה, זאת אומרת ע"פ הוראת אנשים מומחים בעניני תורה, תלמידי החכמים.

ב. או שהיא תיפתר ע"פ דעות שונות והשקפות שונות שבדו אנשים מלבם, השקפות שיכולות להיות מכובדות ביותר — באשר הן נקבעות ע"פ השכל האנושי שהוא צלם אלוקים שבאדם — אבל אינן תורה.

2. אם אמנם יוחלט שחיי הצבור יהיו ע"פ התורה (כולל התנהגות של יחידים בפרהסיא, ואפילו בצנעא שיש לה השפעה על הצבור — כי באשר להתנהגות יחידים בצנעא שאין לה השפעה על הצבור — אין לצבור להתערב. לכל הפחות זו דעתי), ייתכנו שלשה סוגי בעיות:

א. בבעיה שאינה שנויה במחלוקת — למשל, שאין לעבוד בחול המועד, או שאין לקיים חתונה מעורבת — ינהג הצבור לפי התורה.

ב. בבעיה שחכמי התורה קובעים שאין כלפיה התייחסות הלכתית מוחלטת — למשל, אם לנהל מושב שיתופי או מושב עובדים — יכריע הצבור עפ"י שכלו.

ג. בבעיה שדעות חכמי התורה חלוקות בה — למשל, היתר המכירה בשנת שמיטה או היתר רקודים בשבת — ישנן שתי אפשרויות, ושתיהן לגטימיות ע"פ התורה:

1. הישוב קיבל לעצמו רב. 2. הישוב לא קיבל רב.

* נכתב אגב הבירורים על מעמד הרב ומעמד ההלכה בישוב.

כמובן, שיותר נכון לקיים "עשה לך רב", אבל אין הדבר אפשרי תמיד, ויש יהודים כשרים וצדיקים שאין להם רב. מכל מקום, אין זו חובה.

1. אם אין רב לישוב, לכשיתקל בבעיה שלגביה יש חלוקי דעות — יצטרך להכריע ע"פ כללי ההכרעה שבגמרא:
   א. לבדוק מה דעת רוב חכמי התורה וללכת ע"פ רוב מנין.
   ב. לפעמים ע"פ רוב חכמה.
   ג. במחלוקת בין חכם קטן וגדול — לילך ע"פ הגדול.
   ד. במחלוקת בין ראשון ואחרון — ללכת ע"פ האחרון.
   ה. בדבר מן התורה — להחמיר, ובדבר מדרבנן — להקל.

   ועוד כמה כללים, ובמקרה של התנגשות בין הכללים — יש גם כללים איך להכריע בין הכללים.

   ואז ישנן שוב שתי אפשרויות:
   1. יש אפשרות להכריע, וכן הישוב נוהג.
   2. אין אפשרות להכריע, ואז הישוב חפשי להחליט כרצונו.
2. אם הישוב קיבל רב (בין שהוא גר בישוב בין שהוא גר בעיר אחרת) — הוא המכריע.
   א. אם אין לו אפשרות להכריע — הישוב חפשי להחליט כרצונו.
   ב. אם הוא יכול להכריע — הכרעתו קובעת אפילו אם היא מנוגדת לכללים הקודמים, כי יש בידו עוד כלל אחד, הגובר על כל הכללים האחרים: "הסברא". ותלמיד חכם (אם הוא בר הכי) רשאי לפסוק להקל בדבר מדאורייתא, לחלוק על רוב ואפילו על כולם, וכו', אם כך מסתבר לו מהגמרא ומקורות היהדות.

בסיכום: השאלה — אם הישוב יקבל על עצמו רב או לא — היא משנית. השאלה החמורה היא — מעמד הישוב כלפי התורה, זאת אומרת — קבלת הוראת תלמידי חכמים **בכל** תחומי החיים.